

D3.1 Educational curriculum and training materials for youth

BOND

Building tOlerance, uNderstanding and Dialogue across communities

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Commission's Citizens, Equality, Rights and Values Programme. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

BOND

Project factsheet

Acronym: **BOND**

Title: **Building tolerance, understanding and dialogue across communities**

Coordinator: Polylogos Association

Reference: 101084724

Type: CERV-2022-EQUAL

Program: Citizens, Equality, Rights and Values (CERV)

Start: 2 January 2023

Duration: 24 months

Website: <https://www.bond-project.eu/>

Consortium: **Polylogos Association**, Romania (Polylogos), Coordinator
SYNYO GmbH, Austria (SYNYO)
POLITICAL CAPITAL SZOLGALTATO KORLATOLT FELELOSSEGU TARSASAG, Hungary (POLCAP)
Associazione di Promozione Sociale Le Rose di Atacama, Italy (LRA)
Fundacja American Jewish Committee Central Europe, Poland (AJC CE)
ZACHOR ALAPITVANY A TARSADALMI EMLEKEZETERT, Hungary (ZACHOR)

Deliverable factsheet

Number:	D3.1
Title:	Educational curriculum and training materials for youth
Lead beneficiary:	ZACHOR ALAPITVANY A TARSADALMI EMLEKEZETERT (Zachor)
Work package:	3
Task:	3.1
Dissemination level:	PU-Public
Submission date:	05.02.2024
Contributors:	Polylogos Association (Polylogos) SYNYO GmbH, Austria (SYNYO) POLITICAL CAPITAL SZOLGALTATO KORLATOLT FELELOSSEGU TARSASAG (POLCAP) Associazione di Promozione Sociale Le Rose di Atacama (LRA) Fundacja American Jewish Committee Central Europe (AJC CE)

Disclaimer of warranties

This project has received funding from the European Union's CERV Project Grants under Grant Agreement No. 101084724.

This document has been prepared by BOND project partners as an account of work carried out within the framework of the EC-GA contract no 101084724.

Any dissemination of results must indicate that it reflects only the author's view and that the Commission Agency is not responsible for any use that may be made of the information it contains.

Neither Project Coordinator, nor any signatory party of BOND Project Consortium Agreement, nor any person acting on behalf of any of them:

- (a) makes any warranty or representation whatsoever, express or implied,
 - (i). with respect to the use of any information, apparatus, method, process, or similar item disclosed in this document, including merchantability and fitness for a particular purpose, or
 - (ii). that such use does not infringe on or interfere with privately owned rights, including any party's intellectual property, or
 - (iii). that this document is suitable to any particular user's circumstance; or
- (b) assumes responsibility for any damages or other liability whatsoever (including any consequential damages, even if Project Coordinator or any representative of a signatory party of the BOND Project Consortium Agreement, has been advised of the possibility of such damages) resulting from your selection or use of this document or any information, apparatus, method, process, or similar item disclosed in this document.

Table of Contents

1. A DOKUMENTUM CÉLJA ÉS RÖVID LEÍRÁSA	10
2. AZ ANTISZEMITIZMUS DEFINÍCIÓJA, KATEGÓRIÁI ÉS RÖVID TÖRTÉNETE	11
2.1. DEFINÍCIÓ	11
2.2. KATEGÓRIÁK, TÍPUSOK	13
2.3. AZANTISZEMITIZMUSRÖVIDTÖRTÉNETE	13
2.3.1. AZ ÓKORTÓL A FELVILÁGOSODÁSIG; AZ ANTIJUDAIZMUS	14
2.3.2. AZ ANTISZEMITIZMUS KIALAKULÁSA	16
2.3.3. A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓSÁG HELYZETE A 19. SZÁZADIG	19
2.3.4. A NÁCIK ANTISZEMITIZMUSA	22
2.3.5. MAGYARORSZÁG A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT	24
2.3.6. AZ ÚJ ANTISZEMITIZMUS KIALAKULÁSA A HOLOKAUSZT UTÁN	26
2.3.7. ANTISZEMITIZMUS NAPJAINKBAN	30
3. A BOND PROJEKT KERETÉBEN VÉGZETT KUTATÁS ÖSSZEFOGLALÓJA	33
3.1. A KUTATÁS ÉS EREDMÉNYEINEK ÁLTALÁNOS LEÍRÁSA	33
3.2. A KUTATÁS MAGYAR ADATAINAK ÖSSZEGZÉSE	34
4. OKTATÁS - AJÁNLÁSOK, MÓDSZERTAN, PEDAGÓGIA	35
4.1. OKTATÁSI ÚTMUTATÓK, AJÁNLÁSOK	35
4.2. MÓDSZERTAN ÉS PEDAGÓGIA - VIDEÓINTERJÚK AZ OKTATÁSBAN	40
5. VIDEÓINTERJÚS OKTATÁSI ANYAGOK AZ ANTISZEMITIZMUS TÉMÁJÁBAN	43
5.1. AZ IWITNESS FELÜLET RÖVID LEÍRÁSA	43
5.2. TEMATIKUS INTERJÚRÉSZLETEK AZ IWITNESS FELÜLETEN	44
5.3. FELADATTÍPUSOK AZ IWITNESS FELÜLETEN	44
5.4. A FELADATOK BEMUTATÁSA	45
5.4.1. AZ ANTISZEMITIZMUSRÓL (INFOQUEST)	45
5.4.2. ANTISZEMITIZMUS ÉS SZEMLÉLŐ-HATÁS	46
5.4.3. MI AZ ANTISZEMITIZMUS? (VIDEOACTIVITY)	47
5.4.4. ANTISZEMITIZMUS A MAI EURÓPÁBAN (MINIQUEST)	48
5.5. TOVÁBBI FELADATOK AZ IWITNESS PLATFORMON	49
IRODALOMJEGYZÉK	51

Antiszemitizmus elleni fellépés az oktatásban

1. A DOKUMENTUM CÉLJA ÉS RÖVID LEÍRÁSA

Az antiszemitizmus globális jelenség és évek óta egyre inkább jelen van a társadalmakban. Az október 7-i izraeli terrortámadás után ez az amúgy is jelen lévő, növekvő tendencia kiugróvá vált Európában és világszerte is.

A holokauszt tapasztalata és emlékezete révén az emberiség jól tudja, hogy hová vezethet, ha az antiszemita érzelmek, indulatok és szándékok ellenőrizhetetlenné válnak.

Mindez szükségessé teszi, hogy olyan eszközöket és tananyagokat adjunk a tanárok kezébe, melyek segítségével eredményesen taníthatják diákjaikat az antiszemitizmusról és arról, hogyan tehetnek ellene.

Ez a háttéranyag és a kapcsolódó tananyagok a BOND (Building tOlerance, uNderstanding and Dialogue across communities) projekt keretében készültek közvetlenül tanárok és diákok számára.

Fontos leszögezni, hogy számos kiváló anyag létezik, melyek ajánlásokat tartalmaznak és útmutatót adnak a tanároknak abban, hogyan is taníthatják ezt a fontos témát. A jelen dokumentum nem helyettesíteni vagy duplikálni kívánja a meglévő anyagokat, hanem kiegészíteni azokat. A szerzők arra tettek kísérletet, hogy olyan meglévő anyagokat gyűjtsenek össze és ezeket olyan további háttéranyagokkal és konkrét tananyagokkal egészítsék ki, melyeket a témával foglalkozni kívánó pedagógusok hasznosnak találnak. A dokumentum elméleti háttérinformációt, kutatási eredmények összefoglalását, oktatási módszertant és kész tananyagokat tartalmaz. A tananyagok az ismeretátadás mellett a diákok számára a megértéshez nélkülözhetetlen alap- és transzverzális készségeket fejlesztenek, továbbá kritikai gondolkodást, empátiás készséget és további számos készséget és kompetenciát, melyek mindegyike szükséges az antiszemitizmus felismeréséhez és az ellene való küzdelemhez.

A jelen dokumentum azoknak a pedagógusoknak, oktatóknak és oktatási szakembereknek szól, akik pedagógusokkal (pl. tanárok, oktatók, ifjúsági munkások, múzeumi oktatók, könyvtárosok stb.) dolgoznak, és szeretnének többet tudni arról, hogyan taníthatnak az antiszemitizmusról, hogyan léphetnek fel ellene és ebben milyen szerepet játszhat a videóinterjúkra épülő oktatás, mely nemcsak a tananyagtartalomra és ismeretközlésre épít, hanem készségek és kompetenciák fejlesztésére is. A szerzők ösztönözni kívánják célközönségüket arra, hogy elsajátítsák ezt a tudást és a módszertant, és az ismertetett tananyagokat diákjaikkal használják.

A téma iránti fokozódó figyelem különösen fontossá vált a 2023. október 7-én Izraelben történt terrortámadás után, amióta kiugróan megnőtt az antiszemitizmus szerete a világban.

2. AZ ANTISZEMITIZMUS DEFINÍCIÓJA, KATEGÓRIÁI ÉS RÖVID TÖRTÉNETE

2.1. DEFINÍCIÓ

Jelen dokumentum az IHRA (International Holocaust Remembrance Alliance/ Nemzetközi Holokauszt Emlékezet Szövetség) antiszemitizmusról szóló munkadefiníciójára épül.

Ahhoz, hogy egy jelenséggel foglalkozni lehessen, definiálni kell, hogy tudjuk, mit jelent a jelenséget leíró kifejezés, és hogy mit értünk alatta. Az antiszemitizmus meghatározásához ez az anyag a Nemzetközi Holokauszt Emlékezet Szövetség (IHRA) által kidolgozott, jogilag nem kötelező érvényű munkadefiníciót használja. Ezt a definíciót 2016-ban fogadta el az IHRA 35 tagállama, azóta pedig több száz intézmény, köztük kormányzati intézmények, civil társadalmi szervezetek, sportklubok, egyetemek és mások. A BOND projekt keretében kidolgozott összes oktatási anyag ennek a meghatározásnak az alapján készült.

Az IHRA jogilag nem kötelező érvényű munkadefiníciója az antiszemitizmusról: “Az antiszemitizmus a zsidók olyan megítélése, amely a velük szembeni gyűlölet kifejezéseként nyilvánulhat meg. Az antiszemitizmus verbális és fizikai megnyilvánulásai zsidó vagy nem zsidó személyekre és/vagy e személyek vagyonára, a zsidó közösségi intézményekre és vallási létesítményekre irányulnak.”¹

Az IHRA példákat is hoz az antiszemitizmus lehetséges megjelenési formáira: klasszikus és mai megjelenés, illetve az ún. új antiszemitizmus, amikor Izrael államának kritikája valójában antiszemita indíttatású és nem a politika valós kritikája. A definíció és a példák fontos források lehetnek az antiszemitizmus témájával foglalkozó szakemberek számára, hiszen segítségükre szolgálhat az antiszemitizmus jelenségének megértésében és annak felismerésében, milyen különböző formákat ölthet.

“Az antiszemitizmus megnyilvánulására példa, amikor Izrael Államot mint zsidó közösséget támadják. Ugyanakkor az Izraellel szemben megfogalmazott kritika – hasonlóan bármely más országgal szemben megfogalmazott kritikához – nem tekinthető antiszemita megnyilvánulásnak. Az antiszemiták gyakran azzal vádolják a zsidókat, hogy összeesküvést szőnek az emberiség ártalmára és a zsidókat okolják „amiért a dolgok rosszra fordulnak”¹.

A mindennapi életben a közélet, a média, az iskola, a munkahely és a vallási szféra területén az antiszemitizmus megnyilvánulásának példái – az egész összefüggés figyelembevételével – többek között (de nem kizárólag) a következőket foglalják magukban:

- Radikális ideológia vagy szélsőséges vallási nézet nevében a zsidók megölésére vagy bántalmazására való felhívás, az ezekben való segédkezés vagy ilyen cselekedetek támogatása vagy ezek mellett való érvelés.
- A zsidókról vagy a zsidóság hatalmáról valótlán, lealacsonyító, démonizáló vagy sztereotípiákon alapuló kijelentések tétele, mint például különösen, de nem kizárólag a zsidó világ-összeesküvés

¹
[elfogadott-munkadefinicioja](https://holocaustremembrance.com/resources/az-antiszemitizmus-ihra-altal-elfogadott-munkadefinicioja)

[https://holocaustremembrance.com/resources/az-antiszemitizmus-ihra-altal-](https://holocaustremembrance.com/resources/az-antiszemitizmus-ihra-altal-elfogadott-munkadefinicioja)

elmélet vagy az a mítosz, hogy a zsidók uralják a médiát, a gazdaságot, a kormányzati vagy egyéb társadalmi intézményeket.

- A zsidóság mint nép elleni vád, miszerint ők a felelősek egyetlen zsidó személy vagy csoport által elkövetett valós vagy képzelt rossz cselekedetért vagy akár nem zsidók által elkövetett cselekményekért.
- A nemzetiszocialista Németország, annak támogatói és tetteistái által a II. világháború (a holokauszt) során a zsidók ellen elkövetett népiirtás tényének, mértékének, mechanizmusainak (pl. a gázkamrák) és szándékosságának tagadása.
- A zsidóság mint nép vagy Izrael mint állam azzal való vádolása, hogy kitalálta vagy felnagyítja a holokausztot.
- A zsidó állampolgárok azzal való vádolása, hogy saját országuk érdekeit háttérbe szorítva lojálisabbak Izraelhez, illetve a zsidók állítólagos prioritásaihoz világszerte.
- A zsidóság önrendelkezési jogának megtagadása, például azzal, hogy azt állítják, Izrael Állam létezése rasszista törekvés.
- Kettős mérce alkalmazása, olyan magartást követelve Izraeltől, mely más demokratikus nemzettől nem elvárt vagy követelt magartás.
- Olyan szimbólumok és képek felhasználása Izrael vagy az izraeliek jellemzésére, melyek a klasszikus antiszemitizmushoz kapcsolódnak (például a zsidók Jézus meggyilkolására vagy vérvádakra vonatkozó állítások).
- Izrael jelenlegi politikájának a náci politikájával történő összehasonlítása.
- A zsidók kollektív felelőssé tétele Izrael Állam cselekedeteiért.

Az antiszemita cselekmények akkor minősülnek bűncselekménynek, ha azokat a törvény ekként határozza meg (például egyes országokban a holokauszttagadás vagy antiszemita anyagok terjesztése).

A bűncselekmények akkor minősülnek antiszemitának, ha a támadások célpontjai – akár emberek, akár vagyontárgyak – például épületek, iskolák, kegyhelyek és temetők azért kerülnek kiválasztásra, mert zsidók vagy zsidóknak hiszik őket, illetve zsidókhöz kötődnek.

Antiszemita hátrányos megkülönböztetésnek minősül az, ha a mások számára elérhető lehetőségeket és szolgáltatásokat megtagadják a zsidóktól, ami számos országban törvénytelen.”²

Az Európai Bizottság az IHRA német elnökségével közösen kiadott egy kézikönyvet ([Handbook for the Practical Use of the IHRA Working Definition of Antisemitism](#)³), melyben olyan példákat és jó gyakorlatokat sorolnak fel, amelyek azt mutatják meg, hogyan használják a munkadefiníciót az EU-n belül különböző területeken, többek között oktatásban, kormányzati intézményeknél, a civil szférában és egyéb helyeken.

² <https://holocaustremembrance.com/resources/az-antiszemitizmus-ihra-által-elfogadott-munkadefinicioja>

³ European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers, Steinitz, B., Stoller, K., Poensgen, D. et al., Handbook for the practical use of the IHRA working definition of antisemitism, Publications Office, 2021. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3006107-519b-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-185592396>

2.2. KATEGÓRIÁK, TÍPUSOK

Az antiszemitizmus tipológiája számos típust határoz meg és ezeket fontos, hogy a tanárok ismerjék, megosszák diákjaikkal vagy alkalmazzák ezt a tudást, amikor az antiszemitizmusról tanítanak.

- Antijudaizmus a zsidók iránt érzett vallási alapú gyűlölet
- Politikai antiszemitizmus, mely lehet rasszista, sőt népirtó is
- Konspiratív antiszemitizmus, mely arra a hiedelemre épít, hogy néhány titkos, de befolyásos zsidó szervezet uralja a világot vagy felelős egyes körülmények alakulásáért vagy bizonyos eseményekért. Ezek a világ uralmáról vagy manipulációjáról szóló összeesküvés-elméletek a mai napig jelen vannak. A kortárs antiszemitizmus jelentős része az összeesküvés-elméleteken alapszik.
- Új antiszemitizmus, az antiszemitizmusnak az a formája, mely anticionizmusban, Izrael elleni antiszemita ellenségességben nyilvánul meg. Nem úgy kritizálja Izraelt mint egy bármilyen más államot, hanem kétségbe vonja Izraelnek a létezéshez és az önvédelemhez való jogát. Ezen túlmenően felelőssé teszi a világon bárhol élő zsidókat Izrael államának cselekedeteiért.
- Másodlagos antiszemitizmus, mely annak a folyamatnak a nyomán alakulhat ki, amelyen az egyes országok végigmennek, amikor szembenéznek múltjukkal és a holokauszt idején betöltött szerepükkel. Ebben a folyamatban a zsidók a holokausztra "emlékeztetik" a többségi társadalmat, ez pedig büntudatot kelt és a zsidók okolásával jár.
- Holokauszt-torzítás mint az antiszemitizmus egy formája. A holokauszt-torzítás "olyan szóbeli vagy írásos anyag vagy más médium, amely bagatellizálja vagy hamisan mutatja be az ismert történelmi adatokat vagy kifogásokat és magyarázatokat keres annak megtörténte. Ez lehet szándékos vagy nem szándékos. Azonban minden torzítás, akár szándékos, akár nem, antiszemita narratívákat táplál, és az antiszemitizmus erőszakosabb formáihoz vezethet"⁴. A torzítás nem tagadja a holokauszt megtörténte tényét, de minimalizálja, bagatellizálja, félreértelmezi vagy dicsőíti azt és annak hatását.

2.3. AZANTISZEMITIZMUSRÖVIDTÖRTÉNETE

Az antiszemitizmus a zsidókkal szembeni ellenérzést jelenti. Ez a fogalom azonban mégsem fogható meg olyan egyszerűen: különböző kultúrákban és korokban más és más köntösben jelent meg, más indokokkal, miközben számos motívum átöröklődött az előző korszakokból a következőre. Az antiszemitizmus történetét vizsgálva az is szembeszökő, hogy sokkal inkább szól az antiszemitákról, a többségi társadalomban zajló folyamatokról, mint magukról a zsidókról. Az alábbiakban azt próbáljuk meg röviden összefoglalni, hogyan jelentkezett az antiszemitizmus az egyes történelmi érákban és hogyan öröklődött tovább újabb és újabb alakot öltve, mégis mindig megőrizve egy-egy lényegi elemet.

4

<https://holocaustremembrance.com/explore-counterering-holocaust-distortion>

2.3.1. AZ ÓKORTÓL A FELVILÁGOSODÁSIG; AZ ANTIJUDAIZMUS

A 18. század, vagyis az újkor előtti korszak zsidógyűlöletét helyesebb antijudaizmusnak neveznünk, utalva annak vallásos jellegére. Hiszen a fajelmélet, antropológiai és biológiai értelemben (és persze áltudományosan) még nem alakult ki, a zsidók megkülönböztetése, sokszor üldözése egy olyan csoportot érintett, amely vallási értelemben különült el a többségi társadalomtól. Szokás alkalmazni még a judeofóbia elnevezést, különösen az antik görögök előítéletes gondolkodásával kapcsolatban a zsidók felé, mivel itt inkább egy kulturális és filozófiai, illetve hagyományokkal összefüggő ellentétéről van szó, aminek a vallás csak egy kis szelete.

Az ókorra jellemző politeista vallásoktól élesen elkülönült a zsidó vallás a maga monoteitásával és szigorú, a mindennapokat is érintő előírásaival. Ettől függetlenül a zsidóság üldözése a korszakban sokszor nem a vallásuk miatt történt, hanem mert királyságuk nagy birodalmak ütközőzónájában feküdt: Asszíria vagy az Újbabiloni Birodalom számára meghódítandó területet jelentettek. Ennek fényében viszont annál inkább érthető, hogy a zsidóság számára milyen erős identitásképző erővel bírt (amúgy az ókor után is) az egyistenbe vetett hitük, az évszázados tradíciók, az ellentmondást nem tűrő vallási, étkezési, öltözködési szabályok. Az évszázadok során a zsidóság többször is megélte az elűzés, a szétszórás, a rabság szenvedéseit, mégis mindig vissza tudott térni a gyökereihez.

Nagy Sándor és utódai birodalmában, a hellenisztikus világban, illetve az amúgy vallásilag toleráns Római Birodalomban a hatalom és a meghódított zsidó nép között számos konfliktus adódott, melyekben a vallás és politika keveredett egymással. IV. Antiokhosz Epiphanész istenkultuszt várt el maga felé alattvalóitól, amely a zsidók számára értelemszerűen tiltott volt, a rómaiak szándékosan, vagy tudatlanságból szintén többször megsértették a zsidó vallást. Emiatt számos felkelés tört ki, melynek végeredménye a teljes diaszpóra lett: a zsidó lakosok nem maradhattak Iudea és Jeruzsálem területén az i. sz. 2. századtól. Emellett kezdettől fogva voltak, akik konkurenciát láttak például a zsidó kereskedőkben, vagy zavarta őket, ha azok térítő tevékenységet folytattak (prozelitizmus) – az i.e. 6. századtól kezdve ugyanis az Óperzsa Birodalom, majd a hellenisztikus utódállamok, később a Római Birodalom területén számos zsidó közösség alakult ki a nagyobb városokban (pl. az egyiptomi Alexandriában), vagyis a zsidóság, ekkor még sokszor önkéntesen, kilépett addigi földrajzi kereteiből. Ekkor kezdtek el megjelenni az alaptalan, csupán a gyanakvásra épülő sztereotípiák titkos kultuszokról és emberáldozatokról – amiről persze tudjuk, hogy milyen erős tiltás övezte a zsidó vallásban.

Az i.sz. 1. században megjelent és gyorsan terjedni kezdett a kereszténység. A kereszténység a 4. század elejéig komoly üldözésekkel szembesült, ehhez képest a zsidóság, bár diaszpórába kényszerült, szabadon gyakorolhatta vallását, pedig mindkét vallás monoteista, amely ennek következtében nem ismerte el a császár isteni mivoltát. A különböző bánásmód valószínűleg arra vezethető vissza, hogy a keresztény vallás az egész birodalomban, minden társadalmi és etnikai csoportban terjedt, míg a zsidóság megmaradt a zsidó közösség keretein belül – az áttérés, a vegyesházasság meglehetősen ritka volt –, ezért nem jelentett akkora veszélyt a fennálló társadalmi és hatalmi rendre a birodalom szemében. Most a keresztények lettek azok, akiket titkos, tehát gyanús szertartásokkal, gyermekek feláldozásával, vérük megivásával vádoltak. Ugyanakkor az is igaz, hogy ezzel együtt számos törvénnyel korlátozták és sújtották a zsidókat, teljes elfogadásról tehát egyáltalán nem beszélhetünk.

Paradox, hogy amikor a kereszténység a 4. században a konstantini fordulatnak köszönhetően elfogadott vallás, a század végére pedig államvallás lesz, a zsidóságra irányultak ismét ugyanezek a vádak, főleg a vérvád, vagyis az emberáldozat vádja. A két vallás ugyan azonos gyökerű, de a legfontosabb kérdésben összeegyeztethetetlen: a kereszténység szerint Jézus Krisztus Isten Fia, maga is isteni lényegű, míg a zsidó

vallás továbbra is a Messiás-várás állapotában maradt. (A fiatal katolikus egyházra amúgy jellemző a vallási intolerancia a más keresztény irányzatokkal, vagyis eretnkségekkel szemben is.) A már a hellén világból eredő judeofób toposzok mellett az egyházatyák, kezdve az i.sz. 2-3. században alkotó Tertullianustól Szent Ágostonig szintén megalapozzák a zsidók elleni vádakat írásaikban. Ezek középpontjában áll például annak kifejtése, hogy a zsidók elvesztették „választott nép”-ként való létezésüket akkor, amikor „Krisztus- gyilkosok” lettek, ezzel kollektíven bűnösnek kikiáltva az akkori és később született zsidókat.

Ami miatt ez igazán érdekes, hogy ezek az antijudeista toposzok folyamatosan fennmaradnak, tovább élnek még a 21. században is, amikor pedig a zsidók ellen irányuló gyűlölet már nem vallási alapokon nyugszik.

A középkori Európában a kereszténység az uralkodó vallás, és ez meghatározza a zsidóság helyzetét. Egyházi és világi törvénykezés még nem vált külön egyértelműen, a zsinati határozatokból megközelítőleg pontos képet kaphatunk arról, hogy milyen helyzetet foglaltak el az izraelita felekezetű emberek a társadalomban. Annyit előrebozathatunk, hogy keresztény és zsidó közösségek jól látható módon el voltak választva egymástól. Egyrészt földrajzilag: még az ókortól eredően, a középkori városokra jellemző, hogy különböző foglalkozási, vallási és származási csoportok saját városrészben élnek, sok településen volt külön görög negyed, szír negyed, zsidó negyed és a többi. A zsidók esetében a saját városnegyed bizonyos fokig vallási igény is, hiszen például egy szombattartónak az elérhető távolságban lévő zsinagóga is fontos. Nem volt tehát ez feltétlen kényszerlakhely, de például a 16. századi Velencében, ahonnan a zsidónegyedet jelölő 'ghetto' szót eredeztetik, törvény jelölte ki a zsidók számára lakhelyül az őrzött és elzárt területet; hogy az elszigetelés vagy a védelem céljából- e, azt nehéz eldönteni. Mindenesetre az elkülönülő zsidónegyed lehetőséget kínált arra, hogy a többségi társadalom gyanakvással szemlélje a tőlük eltérő vallású csoportot – hiszen nem láttak bele az életükbe –, illetve sajnos könnyű célpontot nyújtottak a zsinagóga és a körülötte lévő házak, amikor például a feldühödött tömeg, egyfajta tömegszuggesztió hatására húsvét ünnepén megtámadta a „Krisztus-gyilkosoknak” elmondott zsidókat. Előfordult, hogy a zsidóknak megkülönböztető jelzést kellett viselniük, ez még inkább célponntá tette őket, például az 1215-ös IV. lateráni zsinat értelmében sárga vagy kék szalaggal kellett megjelölni magukat. Másrészt az elkülönülés társadalmilag is értendő, amit pedig a törvények biztosítottak: rengeteg tiltás vonatkozott az izraelitákra. Számos foglalkozástól (közhivataloktól, egyes kézműves foglalkozásoktól, céhtagságtól) eltiltották őket, ahogyan a vegyes házasságoktól is. A korban a legkomolyabb következménnyel járó tiltás egyértelműen az volt, hogy zsidók nem lehetek földtulajdonosok vagy földhasználók. Ezzel a zsidók számára azt a kényszerpályát jelölték ki, hogy sem a nemességnek, sem a jobbágságnak nem lehetek tagjai, kizárólag (korlátozottan) a kézműves és kereskedő, esetleg „orvosi” pályák álltak nyitva előttük, vagyis a városlakó polgárok által végzett feladatkörök. Ezek a foglalkozások persze nem álltak távol a zsidó hagyományoktól, hiszen a diaszpóra az ókortól kezdve eleve a városi letelepedést jelentette, illetve a (fiú)gyerekek taníttatása, a keresztény Európában messze nem jellemzően, kiemelt szerepet töltött be a zsidó családok értékrendjében, már csak a Tóra és Talmud tanulmányozása miatt is.

Az érett középkorban az európai gazdaság, főleg Észak-Itália és Németalföld területén, már fejlett pénzgazdálkodásra szorult: az élénk kereskedelmi kapcsolatok és a helyenként felbukkanó Verlag-rendszer tevékenysége igényelte a banki hiteleket és kölcsönöket. Ugyanakkor a római katolikus egyház tiltotta a kamatszédés, az uzsora tevékenységét, amit emiatt olyan csoportok folytattak, akikre nem vonatkozott a kiátkozás büntetése: izmaeliták, vagyis muzulmánok, ortodox görögök és zsidók. Tevékenységük tehát szükségszerű volt, viszont amikor egy adós (főleg, ha egy uralkodóról beszélünk) nem tudott fizetni, mindig felerősödtek az antiszemita érzelmek. Spanyolországban számos pogromot és üldözést efféle konfliktusok generáltak. Érdekes, hogy leginkább a zsidó bankárokat, illetve a teljes zsidó közösséget (azon tagjait is, akiknek semmi köze nem volt a pénzügyekhez) sújtotta üldözés, valószínűleg azért, mert itt már készen álltak

az előítéletekre épülő ellenérzések és gondolatok: a vérvád, a Krisztus-gyilkosság, főleg járványok idején a kútmérgezés vádjá ismételten előkerülhetett. Mivel azonban számos más foglalkozás zárva volt előttük, a zsidó emberek egyfajta ördögi körbe kerültek: olyan foglalkozásokba szorultak, amelyek szükségesek voltak a társadalom számára, de eleve újabb előítéleteket teremtettek feléjük.

A középkor kapcsán még érdemes megemlíteni a keresztes hadjáratokat is, amelyek különösen felerősítették a már meglévő előítéleteket és indulatokat. A hadjáratokban részt vevők zöme amúgy sem igazán vallási indíttatásból vett részt ezekben, és ismertek a már a Szentföld előtt, és nem csak a muzulmán lakosokkal szemben elkövetett kegyetlenkedések. A keresztes lovagok útját pogromok, zsinagóga- és Tóra-égetések, öldöklések szegélyezték. Nem csak a Szentföldön, sőt. Különösen Nyugat-Európában, főleg az Ibér-félszigeten sújtották kegyetlen üldözéssel a zsidó lakosokat. 1391-től kezdődően az Ibér-félsziget királyságaiban (párhuzamosan a reconquistával) kényszerkeresztségnek vetették alá az izraelita vallású embereket (ők lettek a marranusok), az ellenszegülőket pedig száműzték Portugália területére, de a következő évszázadokban innen is tovább kellett menekülniük, például Amszterdamba. A Földközi-tenger medencéjében élő ún. szefárd zsidóság egy része Kelet-Európa felé menekült, ahol addig inkább az askenázi zsidóság élt. A nyugaton maradt, kikeresztelkedett zsidók közül sokan megőrizték régi szokásaikat, szívük mélyén vallásukat, ami persze újabb és újabb gyanakvásra adott okot. Érdekesség, hogy míg korábban a kikeresztelkedés elvileg a keresztény társadalom egyenrangú tagjává tette az embert, addig itt megjelent az az elmélet, hogy a zsidókra (persze alaptalanul) jellemzőnek tekintett tulajdonságok tulajdonképpen a vérrel együtt öröklődnek – mintegy előre vetítve későbbi korok fajelméletét.

A 16. század, a reformáció kora nem igazán hozott javulást a zsidók elfogadását tekintve. Bár a reformátorok szívesen nyúltak vissza a keresztény vallás ószövetségi gyökereihez, például abban, hogy a zsidó valláshoz hasonlóan tiltották az emberábrázolást a templomokban, vagy hogy csak a Szentírást ismerték el isteni kinyilatkoztatásnak (sola Scriptura), a krisztológiai ellentét, vagyis hogy Krisztus Isten Fia vagy sem, természetesen megmaradt. Az izraeliták számára azt látták az egyetlen megoldásnak, ha áttérnek a keresztény hitre, különben ugyanúgy üldözéssel sújtották őket a reformált területeken, például a német hercegségekben. Az antijudaizmus toposzai tovább éltek a népi hiedelmekben, de teológiai írásokban is: Luther Márton élete vége felé egyre szélsőségesebben gyűlölte a zsidókat. Kezdetben még elismerte, hogy az olyannyira kárhóztatott uzsorás tevékenységet végül is a keresztény társadalom kényszeríti rájuk, kiszorítva őket minden más területről, de végül dühödte indulatai felülkerekedtek rajta, annyira, hogy 1534-es művében gyakorlatilag a zsidók megölését javasolja. Tekintve, hogy Luther milyen nagy hatást gyakorolt a német eszmei gondolkodásra, főleg az északi területeken, figyelembe kell vennünk, hogy szerepe van a német antiszemitizmus kialakulásában is.

2.3.2. AZ ANTISZEMITIZMUS KIALAKULÁSA

A 17-18. század korszakhatárának tekinthető az emberiség eszmetörténetében: megjelennek a nagy felvilágosult gondolkodók írásai, és alapjaiban változtatják meg az addigi vallásközpontú középkorias gondolkodást. A tekintélyelvűség átadja helyét a kételkedésnek, megjelenik a tolerancia és az emberi jogok fontosságának hangsúlyozása. Előtérbe kerül a szekuláris állam fogalma és megjelenik a nacionalizmus, mely eszme végső soron a homogén nemzetállamok megalapítását tűzi ki célul.

Azt hihetnénk, hogy a vallási babonák (de nem a vallás) elítélése és az emberek egyenlőségének hirdetése kedvező fordulatot hoz a zsidó kisebbségek számára. Hogy nem így történik, az mutatja, hogy a zsidókkal szembeni előítéletes gondolkodás, a zsidóellenesség, a judeofóbia nem írható egyszerűen a vallásos vagy

középkorias gondolkodás számlájára (nyilván az is kérdés, hogy a felvilágosodás eszméi milyen tömegben és mértékben hatottak vagy hatnak azóta az emberi gondolkodásra). A felvilágosodás kora épphogy megteremtette egy új típusú politikai antiszemitizmus alapjait. Olyan nagy gondolkodók, mint Diderot vagy Voltaire, erős ellenérzésekkel viseltettek a zsidók iránt, mivel a zsidó vallási hagyományokban egy letűnt kor maradi gondolkodását látták. Mások inkább a nacionalizmus szellemében tagadták meg a zsidóktól az emancipáció jogát, mondván, hogy „idegenszívűek”, akik nem akarnak a (francia, német, vagy bármilyen) nemzet tagjai lenni.

Itt tehát már nem keresztények és zsidók megkülönböztetéséről van szó, az ellenérzés alapja nem a vallási különbözőség, a zsidó vallás elutasítása. Ez abban is megnyilvánult, hogy ha történetesen valaki elhagyta volna izraelita vallását és kikeresztelkedett volna, nem szűntek volna meg a vele szemben való előítéletek, nem vált volna a többségi társadalom elfogadott tagjává az antiszemita szemében.

Több ellentmondás is érezhető az új antiszemitizmus jelenségében. Egyrészt képviselői, miközben az egyetemes emberi jogokat, a szabadságot, az egyenlőséget, a toleranciát hirdetik, ugyanazt mégis megtagadnák a zsidóságtól. Másrészt kollektíven egy kalap alá veszik a zsidóságot, figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy a zsidóság a 18. századra egyáltalán nem mondható egységesnek semmilyen szempontból. Pont Nyugat-Európában elterjedtebb volt a zsidóság modern vagy reformer irányzata, amely nemcsak a szigorú vallási előírásokat lazította volna föl, de az asszimilációban látta a zsidóság útját. Ennek volt képviselője német területen Moses Mendelssohn, a zsidó felvilágosodás, a hászkálá úttörője, aki szerint a zsidóság sok évszázados üldözéseinek épp az vet majd véget, ha asszimilálódnak, beolvadnak a többségi társadalomba. Ez a gondolat különösen népszerű volt a polgárosodott, magasabb társadalmi rétegekben elhelyezkedő zsidók számára, akiket semmiképp sem érhetett az a vád, hogy ne akarnák államuk javát. Épp ellenkezőleg, jelentősen hozzájárultak az adott nemzet gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődéséhez. A keletibbi területeken már nagyobb számban éltek ortodox zsidó közösségek, akik egyelőre elzárkóztak az asszimiláció útjától, itt viszont a kevesebb létszámú polgárosodott, asszimilálódni vágyó zsidóság annál inkább hozzájárult a megkésett fejlődésű nemzetek polgári modernizációjához. Az antiszemita vádak és előítéletek viszont mindenkit egyformán sújtottak. Tulajdonképpen itt már megjelentek a rasszizmus gyökerei is, hiszen a homogén, etnikai alapon szerveződő nemzetállamok testébe nem kívánták beengedni a zsidókat, akikben származásuk alapján morális akadályt láttak az integrációra és nem az egyén habitusa, nézetei, anyanyelve vagy identitása, hanem vérségi hovatartozása szerint gondolkodtak a nemzethez való tartozásról.

Mi lehet az oka a zsidóság elleni gyűlöletnek, és vajon folytatólágosságot feltételezhetünk-e az ókori és középkori antijudaizmus, valamint az újjabkori antiszemitizmus között? Abban az értelemben nem, hogy itt tehát nem az számít, hogy az illető személy zsidó vallású-e, a zsidó vallási közösséghez tartozik-e, hanem a származása, a vérségi elv szerint ítélték zsidónak vagy nem zsidónak, amihez ráadásul már kezdtek olyan dolgokat társítani, ami a nemsokára megjelenő rasszizmus előzményeinek tekinthető, miszerint az ember etnikai hovatartozása etikai és más tulajdonságjegyeket is determinál. Abban az értelemben viszont nem független az antijudaizmustól, hogy a több évszázados toposzok mélyen beleivódtak az emberek tudatába, sokan nem is tudnak róla, hogy sztereotípiák és előítéleteik több évszázados tévhíteken alapulnak. A zsidókkal szembeni gyűlöletnek már megvoltak az eszközkészletei, a bejáratott toposzok, a babonás félelmek, könnyű volt hivatkozni, vagy akár csak célozgatni rájuk. A másik ok a társadalmi átalakulásokban keresendő. Az egyre inkább polgárosodó és kapitalizálódó Európában felértékelődtek azok a gazdasági és szellemi, vagyis polgári tevékenységek, amelyekben a zsidó közösséghez tartozó emberek általában felülreprezentáltak voltak – tekintve, hogy a középkor folyamán eleve kizárták őket más tevékenységekből. Egy társadalmi átalakulásnak mindig vannak vesztesei, akik irigykedve nézik a sikeresebb, feltörekvő rétegeket. Könnyű volt a zsidóságra

rásütni a kapzsiság, a haszonlesés vádját, hiszen a haszonszerzés a kapitalista gazdaság alapja, és természetesen minden résztvevőjére jellemző lehet – de egyszerűbb egy már jól meghatározott csoportra irányítani a gyűlöletet, mint általában egy egész és persze sokrétű társadalmi rétegre. A zsidó közösség tagjai közül voltak, akik magasra emelkedtek, udvari tanácsadóvá vagy hitelezővé váltak, könnyen a gyűlölet és féltékenységek tárgyai lettek. Német területeken, ahol láthattuk, hogy igen komoly előzményei voltak a judeofóbiának, ehhez az is hozzájárult, hogy a francia forradalom eszméi, az emberi szabadság és egyenlőség, köztük a zsidó emancipáció elvei a hódító Napóleon csapataival együtt érkeztek, ami hamar kiábrándultsághoz és bűnbakok kereséséhez vezetett.

A 19. század folyamán Nyugat- és Közép-Európában nemzetállamok alakultak, egyben a legtöbb államban lezárult a zsidó emancipáció. Mégis a liberális asszimilációs politika kudarca már felsejlett a század végére, hiszen egyre erősebben volt jelen a politikai antiszemitizmus: gyűlések, kongresszusok, politikai pártok alakultak, melyek a zsidóság idegenségét, beilleszkedésre képtelenségét hirdették. Az 1873-as válság megmutatta a polgárosodás és a kapitalizmus válságát is, miközben sokan a zsidóságot azonosították a politikai és gazdasági modernizációval. Megjelent a baloldali antiszemitizmus, mely a zsidóságban látta a bűnbakot a kapitalizmus bűneire; éles zsidóellenes véleményeket fogalmazott meg például Proudhon vagy Marx is. Német területen bizonyos szerzők, mint például Wilhelm Marr (egyek neki tulajdonítják az antiszemitizmus szó megalkotását) a németiség és zsidóság harcáról beszél a jó és rossz küzdelmeként. Franciaországban a híres Dreyfus-per (1895) foglalkoztatta a közvéleményt: a francia hadsereg zsidó származású tisztjét alaptalanul hazaárulással vádolták, koncepciók ítéletnek vetették alá és évekre számúzták. Az ügy nagy port vert fel a francia sajtóban, sokan, mint például Émile Zola védték a kapitányt, de a katolikus sajtó és a hadsereg számos tisztje durva antiszemita kirohanásokat intézett Dreyfus ellen.

Mindaz számos zsidó emberben erősítette azt a véleményt, hogy az asszimiláció végső soron zsákutca, mindig idegennek fogják tekinteni a zsidókat szülőhazájukban. A Dreyfus-per ösztönözte arra a magyarországi születésű Herzl Tivadart, hogy megírja Der Judenstaat című művét, amelyben egy zsidó állam megalapításának szükségességét hangoztatja Palesztina (az akkor még a Török Birodalomhoz tartozó, korábban római provincia) területén. Ezzel megszületett a cionizmus, a zsidó nacionalizmus irányzata. Az antiszemita indulatokat azonban ez sem mérsékelte: voltak, akik jó ötletnek tartották, hogy a zsidók kivándoroljanak saját országukba, de a többség a zsidóság nemzetközi befolyásának erősödését és világhatalomra törekvését látta ebben a tervben is.

A politikai antiszemitizmus ráadásul keveredett az ekkor felerősödő rasszizmus ideológiájával. A más civilizációhoz tartozó népek lenézése már a 16. századi nagy felfedezésektől támogatta a gyarmatosítók érdekeit, akik így civilizátorként léphettek fel, és indokot találtak más, általuk barbároknak tartott népek kiirtására, vagy legalábbis kizsákmányolására; de a 19. században ezek a nézetek (ál)tudományos alapokat kaptak. A rasszizmus elmélete szerint belső, örökölt tulajdonságok megszabják az emberi viselkedést, illetve hogy az egyén értékét a faji alapú kollektív nemzethez tartozás határozza meg, az ember nemzeti-etnikai hovatartozását a származása dönti el.

A rasszizmus ideológiájának tudományos alapokat szerettek volna biztosítani, főleg olyan politikusok, akik amúgy semmit nem értettek a biológiához vagy az antropológiához, keverték a faj és a fajta, a nép és a nemzet fogalmát. A rasszizmus egyik úttörője Arthur de Gobineau francia gróf volt, aki 1853-ban jelentette meg Az emberi fajok egyenlőtlensége című művét. Az egyes népek közötti társadalmi és gazdasági különbséget arra vezette vissza, hogy az egyes „fajok” közötti eltérések nem csak külsődleges jegyeket, de belső tulajdonságok és szellemi képességek közti egyenlőtlenségeket is mutatnak. A „fehéreket” tartotta a legmagasabb rendűnek, akiket a „sárgák” követnek, majd legalul a „feketék” helyezkednek el. De a „fehéreken” belül is

megkülönböztette a legmagasabb rendűnek tartott „árját” a többi csoporttól. Gobineau azt hangoztatta, hogy az emberiség hanyatlásának oka épp a rasszok keveredése, amit tehát meg kell akadályozni.

A rasszizmus elméletéhez társult a szociáldarwinizmus irányzata, amely Charles Darwin természettudományos elméletét az emberi társadalmakra vonatkoztatta, például a természetes kiválasztódás vagy az erősebb faj fennmaradásának gondolatát.

Kérdéses lehet, hogy az antiszemitizmus a rasszizmus egyik ágának tekinthető-e. Annyiban mindenképpen, hogy a 19. századtól kezdve kialakult az a nézet, hogy ha valaki zsidó származású, akkor ez eleve determinálja az ő külső és belső tulajdonságait – ezért nem tekintették az asszimilációt elfogadhatónak, mert szerintük attól az egyén lényegében nem változik meg. Ebben az esetben, ebben a formájában az antiszemitizmus mindenképpen rasszista elméletnek tekinthető, hiszen külön fajként, ráadásul alacsonyabb rendű fajként tekint a zsidóságra. Ez nem zárja ki, hogy továbbra is léteznek nem rasszista, hanem antijudaista tévhitek és előítéletek a zsidósággal szemben, vagy hogy valaki a zsidók társadalmi helyzetét támadja, például hogy a zsidók felülreprezentáltsága a polgárságban megakadályozná a nemzeti polgárság megerősödését. Ez utóbbi esetben is kérdéses, hogy miért fontos valaki számára zsidó és nem zsidó megkülönböztetése, ha egy ország állampolgáraitól beszél, akik ugyanolyan jogokkal és kötelességekkel rendelkeznek, de talán nem minden esetben rasszista elgondolás áll a háttérben.

2.3.3. A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓSÁG HELYZETE A 19. SZÁZADIG

Magyarország területére már az államalapítástól fogva települtek be zsidó közösségek, akik változó politikai és törvényi környezetben tevékenykedtek. Számos uralkodó támogatta, de Európa többi államához hasonlóan korlátozások közé szorította őket: tiltották számukra föld bérletét, tulajdonát és használatát, nem engedélyezték bizonyos tisztségek viselését. Sokszor szembe kellett nézniük a városi céhek ellenérzéseivel, akik konkurenciát láttak a zsidó kereskedőkben és mesteremberekben. Országos tisztséget ritkán töltöttek be, csak kivételes életpályákat ismerünk, mint például Szerencsés (Fortunatus) Imrét, aki II. Lajos alkincstárnoka volt. A Mátyás halála után következő zűrzavaros időkben pedig megszorodtak ellenük az atrocitások és vérvádpercek.

A török hódoltság idején a zsidóságot ugyanúgy sújtották a 15 éves háború vagy a hadjáratok következményei. Budán viszont elég nagy létszámú közösség élhetett, viszonylag békés körülmények között. Amikor a Szent Liga seregei 1686-ban felszabadították a várost, akkor a török védőkön kívül a zsidó közösség tagjait is gyakran kifosztották és megölték; nem véletlen, hogy a kortárs szemtanú, Schulhof Izsák, aki pedig várta a felszabadító seregeket, keserűen állapította meg, hogy addig virágzó közössége gyakorlatilag elpusztult. Erdély területén a fejedelmek többsége, köztük Bethlen Gábor ösztönözte a zsidó kereskedők és mesteremberek betelepülését, kiváltságokat és vallási toleranciát biztosítva számukra.

A török hódoltság és Magyarország felszabadításának kora nem múlt el következmények nélkül a zsidó közösségekre nézve sem: sokan életüket vesztették a harcok következtében, hadifogságba hurcolták őket, vagy elmenekültek. Megállapítható, hogy a mai magyar zsidóságnak nem sok köze van a 18. század előtt itt élt zsidó közösségekhez. A 18. század során azonban számos népcsoport települt be az elnéptelenedett vidékekre: németek (svábok), románok, szlovákok, szerbek és mások mellett askenázi zsidók érkeztek Alsó-Ausztria, Morvaország, Csehország, Szilézia és a német fejedelemségek területéről. A betelepítések sok esetben spontán zajlottak, illetve a Habsburg uralkodók, nemesek és a katolikus egyház is szervezte különböző népcsoportok betelepülését.

A zsidó közösségeket leginkább a nemesek pártolták (külön kiváltság volt az ún. „zsidótartás” joga), az egyház és az uralkodók jobban örültek katolikus vallású népeknek. Hasonlóképpen a városi céhek sem örültek a konkurencia megjelenésének, így Magyarországon a zsidóságnak mindössze 7,5 %-a telepedett le városokban a század folyamán. Bár kifejezett üldözés nem érte őket – és emiatt volt vonzóbb számukra a Magyar Királyság, mint más nyugati államok –, de továbbra sem menekültek meg a korlátozó intézkedésektől: nem lehetett földbirtokuk, nem tölthettek be bizonyos tisztségeket, nem telepedhettek le például a bányavárosokban. Az 1743-as évi türelmi adó (tolerantialis taxa) bevezetése azt jelentette, hogy évi összeggel a közösség megvásárolta azt a jogot, hogy eltűrik az országban. II. József édesanyjánál, Mária Teréziánál felvilágosultabban viszonyult az izraelitákhoz, alkalmazkodva ezzel a korszellemhez, és számos rendeletében emancipálni igyekezett a zsidóságot (szabad költözés, tanuláshoz való jog, földbérlés, stb.), azonban ezeket a rendeleteit a halálos ágyán visszavonta.

A reformkorban megindultak a polgárosodás és kapitalizálódás folyamatai. Magyarországon a többi kelet-közép európai államhoz hasonlóan megkésett volt a polgári fejlődés, a városi lakosságot általában a máshonnan betelepülő népcsoportok alkották. Ez ambivalens következményeket szült politikailag. A reformkori politikusok egy része (például Kossuth Lajos, Eötvös József) meglátta a lehetőséget abban, hogy – többek között – a zsidóság, akik hagyományosan a kereskedelmi, kézműves, pénzügyi pályákon mozogtak, erősíthetik a polgárosodás folyamatát. Mások, köztük Széchenyi veszélyt látott abban, ha a magyar polgárság egy jelentős részét a zsidók képezik. Nem faji antiszemitizmus állt gondolatai mögött, hanem annak félelme, hogy ha a polgárság hirtelen túl nagyra növekszik, és ezzel együtt a kapitalizmus túl gyorsan a feudalizmus helyébe lép, az megroppanthatja a magyar gazdaságot és hátrányos helyzetbe hozhatja a még fel sem szabadított jobbágyságot.

Ugyanakkor a folyamatosan növekvő zsidó bevándorlás, különösen a szegényebb, galíciai területekről szintén sokakat aggasztott, így a reformkori országgyűléseken 1839-től fogva mindig napirenden volt a zsidó bevándorlás korlátozása. (Érdekesség, hogy a század második felében is antiszemita mozgalmak kedvelt hivatkozási alapja volt a szegény galíciai zsidók bevándorlása, holott az 1860-as évektől ez már nem létezett.) Mindez megakasztotta a reformkorban újra beindult emancipációs folyamatot. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc során sok izraelita harcolt a magyar seregben az osztrákok ellen, ennek ellenére több antiszemita zavargásra sor került, majd a harcok leverését követő évtizedekben nem esett szó a jogkiterjesztésről.

A dualizmus kora azonban a fejlődés és stabilitás időszaka volt a magyarországi zsidó lakosság számára. Már az 1867-es törvény XVII. cikkelye kimondta a zsidóság emancipációját, vagyis azt, hogy az izraelita felekezetűek egyenjogúak a keresztény lakossággal, akiket nem érhet semmilyen negatív diszkrimináció vallási hovatartozásuk miatt. Bármilyen foglalkozást űzhetnek, tanulhatnak, birtokolhatnak földet. Ha egy izraelita felekezetű állampolgár megfelelt a vagyoni és/vagy műveltségi cenzusnak, szavazati joggal rendelkezett. Mindezt betetőzte az 1895-ös recepció törvény, amely nemcsak a zsidók egyéni jogait ismerte el, de magát az izraelita felekezetet is bevett vallásnak nyilvánította, egyszersmind kimondta a polgári házasság intézményét, ezzel utat nyitva a vegyes házasságok előtt.

A gyakorlatban született egy „asszimilációs szerződés” az állam és a zsidó származású állampolgárok között: az állam biztosítja az egyenjogúságot, cserébe a magyarországi zsidóság erősíti a polgárságot, nemcsak társadalmi, hanem nemzetiségi értelemben is. S valóban, a zsidó lakosság többsége az asszimiláció útját tartotta üdvözítőnek, persze egyénileg különböző szinteken. Maga a zsidó közösség is több irányzatra bomlott az 1868-as kongresszuson: a neológ irányzat a zsidó hagyományok modernizálását, a minél teljesebb asszimilációt hirdette, az ortodox irányzat szigorúan ragaszkodott a vallási előírásokhoz és történelmi

hagyományokhoz, miközben persze a békés együttélésre törekedett a többségi társadalommal, a status quo ante irányzat meg valahol a kettő között helyezkedett el. Egyre inkább növekedett a magyar mint anyanyelv használata a zsidóság körében, hozzájárultak a magyar nemzetiség arányának javulásához a soknemzetiségű országban, és csak igen csekély mértékben talált népszerűsége körükben a magyarországi születésű Herzl Tivadar által hirdetett zionizmus.

Bár elmondható, hogy a dualizmus korszakát valóban a békés együttélés jellemezte, sajnos meg kell említenünk, hogy Magyarországon éppúgy megjelent a modern antiszemitizmus, amihez több tényező járult hozzá. Ezek közé tartozott a megkésett polgári fejlődés, amely szemben állt a hagyományos, feudális berendezkedéssel. A kapitalizálódásnak sok vesztese is volt, például a dzsentrik körében, akik bűnbakot kerestek sorsuk hanyatlásáért; a gazdasági átalakulás szembeállította egymással a mezőgazdaság és az ipar, a falu és a város, a parasztság és a polgárság érdekeit. A 18. századtól betelepülő, kezdetben nem magyar ajkú zsidóság, akik felülreprezentáltak voltak a nagypolgárság, a polgári középosztály és a kispolgárság – tehát a városi lakosság – körében, hamar bűnbakká vált sokak szemében. A középkori eredetű, antijudeista sztereotípiák és a társadalmi konfliktusok mellett megjelentek a szociáldarwinizmus, a fajelmélet nézetei is, az asszimiláció kigúnyolása, Budapest „Judapest”-ként való aposztrofálása.

A politikai antiszemitizmus az 1873-as gazdasági válság után, 1875-ben jelent meg nyilvánosan, amikor Istóczy Győző, szabadelvű párti Vas megyei követ felszólalásában szorgalmazta a „zsidókérdés” tárgyalását, azt is világossá téve, hogy szerinte a „zsidó” nem vallási kategória. Az akkori miniszterelnök, Wenckheim Béla elutasította Istóczy véleményét az 1867-es XVII. tc-re hivatkozva, miszerint Magyarországon egyenjogúság van, és nem lehet az állampolgárokat megkülönböztetni, és az országgyűlés is leszavazta Istóczy indítványát, de a közéletben mégis megjelentek az antiszemita nézetek. Parlamenti képviselők 1882-ben a vasvári kérvényben a keresztény-zsidó vegyes házasságot akarták megakadályozni, a szatmári kérvényben pedig a zsidók bevándorlását korlátozták volna. Istóczy az emancipáció visszavonására is javaslatot tett.

Szintén 1882-ben zajlott a híres tiszaezlári per. Az eset nagy nyilvánosságot kapott a korban, mutatva az antiszemita indulatok erőre kapását. Egy cselédlány, Solymosi Eszter titokzatos eltűnése kapcsán 15 izraelitát vádoltak meg a lány elrablásával, megcsonkításával és rituális feláldozásával – vagyis egy tipikus vérvádperrel állunk szemben. Bizonyítékok híján és az egymásnak ellentmondó szemtanú vallomások következtében a védőügyvéd, Eötvös Károly elérte a vádlottak felmentését. Bár a közvélemény többsége elítélte a koncepciót, amely teljesen alaptalan vádakon nyugodott, a felmentés után számos városban antiszemita zavargások törtek ki, illetve 1883-ban megalakult az Antiszemita Párt, és 16 mandátumot szereztek a következő évi választásokon.

Összességében elmondható, hogy az antiszemitizmus megjelent a dualista kori Magyarországon, a politikai antiszemitizmus azonban inkább marginális helyre szorult a közéletben. Az 1890-es évek közepére maga az Antiszemita Párt is szétesett, kiszorult a parlamentből. A Prohászka Ottokár alapította Katolikus Néppárt (1894) a vegyes házasság ellen állt ki, de támogatták az asszimilációt, a kikeresztelkedetteket nem tekintették zsidónak. Maga Prohászka azonban vehemensen szólalt fel a zsidó morál és a kapitalizmus, illetve a szintén zsidókkal azonosított szocializmus ellen. Az egyetemeken, többek között Budapesten a jogi karon többször sor került antiszemita zavargásokra. Mindezek azonban inkább elszigetelt jelenségek voltak, és az állami törvénykezés továbbra is az emancipáció útján maradt.

2.3.4. A NÁCIK ANTISZEMITIZMUSA

A náci antiszemita ideológiája nem sok újdonsággal szolgált. A 19. század második felétől kezdve számos politikus és áltudós hangoztatta ezeket a nézeteket. Közülük érdemes kiemelni a brit születésű H. S. Chamberlaint, Richard Wagner vejét, aki tulajdonképpen összekapcsolta a 19. századi antiszemita nézeteket a 20. századi rasszista náci fajelmélettel.

Hitler és náci elvbarátai nem gondolataikkal teremtettek újat, hanem azzal, hogy politikai tettekre váltották az antiszemitizmus ideológiáját. Előbb országos szintre emelték az antiszemita propagandát az utcán, a médiában, az iskolai oktatásban, majd létrehozták a törvényi diszkriminációt, hogy aztán eljussanak a „végső megoldás”, a teljes zsidó közösség (11 millió ember) megsemmisítéséhez. A pusztítás mértéke, a holokauszt 6 millió zsidó áldozata megmutatja, milyen szörnyűségekhez vezethet egy gyűlöletre épülő ideológia, ha a politika eszközévé válik.

Németországban sem csupán a nemzetiszocialisták hangoztattak ilyen nézeteket. A német társadalomban több száz éve léteztek a zsidók elleni előítéletek és gyűlölködés, és ezek mind felerősödtek, amikor Németország elvesztette az első világháborút. A háború után bekövetkező gazdasági válság (majd később a nagy gazdasági világválság), a háború elvesztése felett érzett szegény, a súlyos feltételeket Németországra kényszerítő versailles-i béke egzisztenciális, politikai és gazdasági válságba sodorta a weimari demokráciát, rengetegen elvesztették a munkájukat, jövedelmeiket. Ilyen környezetben szükségszerűen terjednek a szélsőséges nézetek, a felelősség hátrítása a kialakult helyzetért, a bűnbakok keresése. Népszerű volt az ún. tördőfés-elmélet, miszerint Németország nem azért veszítette el a háborút, mert hadserege gyengének bizonyult a frontokon, hanem mert a hátszínre elárulta. Ezeknek az elképzeléseknek a középpontjába nagyon hamar a németországi zsidók kerültek, felhasználva a korábbi század felvetését az „idegenszívű” zsidó lakosokról. Nem számított, hogy a zsidó származású német állampolgárok ugyanúgy harcoltak a fronton, esetleg életüket áldozták a hazájukért. (Hasonló vádakkal illették a zsidókat más vesztes országokban, például Magyarországon is.)

A náci, vagyis a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP) is ezekre a meglévő előítéletekre és gyűlöletre alapozott, és ideológiája központi elemévé tette az antiszemitizmust, a német nép minden bajáért a zsidókat kikiáltva főbűnösnek. Persze Adolf Hitler személye, vélt vagy valós szónoki képességei elválaszthatatlanok attól a sikertől, amit a párt aratott az antiszemitizmus terjesztésében. Vita tárgya, hogy Hitler tényleg antiszemita volt-e (ennek kapcsán bécsi tartózkodását szokták emlegetni), vagy csak mint tehetséges politikus, pragmatikus okokból játszotta ki ezt a kártyát. A kettő azonban nem zárja ki egymást. Biztos, hogy Hitler antiszemitizmusa visszavezethető a pszichés és mentális állapotára, de ettől még józanul fel tudta mérni a helyzetet: jelesül azt, hogy a német társadalom egy jelentős része fogékony az antiszemita szövegekre. Minden szónoki képessége vagy Goebbels propaganda-ténykedése sem hozott volna ekkora eredményt, ha nincsen ilyen szintű befogadókészség ezekre a nézetekre. Sőt, nem csak a német társadalom, hanem minden európai állam, továbbá az USA társadalmának, politikusainak jelentős része meg volt fertőzve az antiszemita eszmékkel. Ez magyarázza, hogy nem reagáltak érdemben a náci antiszemitizmusra, és nem léptek fel a zsidók védelmében sem a '30-as években, sem később.

Hitler ideológiai elméleteiről fő művéből, a Mein Kampf-ből (Harcom), szónoklataiból, visszaemlékezésekből, egyéb forrásokból lehet tájékozódni. Ezek általában inkohérens, sokszor egymásnak ellentmondó, logikátlan gondolatok. A propagandában azonban nincs is szükség logikus, pláne igazságot tartalmazó nézetekre. A náci jelszavak az emberek alapvető, zsigeri félelmeire építettek.

A tördőfés-elmélet mellett Hitler hangoztatta a zsidók világhuralmi törekvéseit, amikkel szerinte Németország vesztét, sőt, az árja faj pusztulását szerették volna elérni. A gazdasági válságok mögött szerinte nem mások, mint a zsidó kapitalisták álltak, ugyanakkor a bolsevikok mögött is a zsidó nemzetközi összeesküvést látta. Ez az ellentmondás – miszerint a zsidók kapitalisták és bolsevikok egyszerre – szintén nem Hitler fejéből pattant ki, a 19. század második felében gyakran hangoztatott nézet volt.

A náci antiszemitizmus mindenképp rasszista elmélet, mert az előbbieken kívül központi eleme, hogy a zsidókat alacsonyabbrendű, sőt, kultúraromboló fajnak tekinti, akiktől meg kell szabadulni. Kezdetben még a teljes vagyoni kifizetés és a zsidók elűldözése volt a cél (egyébként nem csak Németországból), ezért is merült fel Madagaszkár, mint a zsidók kitelepítésének célterülete. A háború alatt született meg a terv a zsidók végleges kiirtására. Sokakat foglalkoztat a kérdés, hogyan volt képes ez az ideológia ilyen szinten befolyásolni az embereket a felvilágosult Európában, és hogyan tudták megtagadni az alapvető emberi jogokat polgártársaiktól. A válasz valószínűleg az emberi természetben és a jól eltalált propagandában rejlik, illetve abban, hogy maga az állam (amelynek elvileg fő feladata állampolgárai védelme lenne) volt az az intézmény, amely fokozatosan ellehetetlenítette és kifosztotta polgárait.

Az antiszemita propagandában a náciak építettek a már meglévő judeofób toposzokra és az alapvető emberi félelmekre. Parazitáknak, férgeknek ábrázolták a zsidókat, azt üzenve, hogy nem emberek, akikre tehát nem vonatkoznak az emberi jogok és nem érdemlik meg az emberi bánásmódot. Nemzetközi összeesküvéssel vádolták őket, akik más nagyhatalmakkal karöltve a német nép romlására törnek kizsákmányoló kapitalistaként. Felhasználták ehhez a Cion bölcseinek jegyzőkönyvét, ezt a 19. század végén a cári Oroszország titkosrendőrsége által összeállított hamisított irományt, mint a zsidó nemzetközi összeesküvés és világhuralomra törekvés bizonyítékát. Erre különösen fogékony volt a német társadalom nagy része az elvesztett háború után, a gazdasági válságok és nagy munkanélküliség közepette. Ugyanakkor felforgató elemeknek mondták őket, akik bolsevik forradalmárként el akarják törölni a fennálló társadalmi rendet. A plakátokon fajgyalázóként tüntették fel a zsidókat, akik meg akarják rontani a tiszta árja vért; ez tulajdonképpen a vérvád egy sajátos értelmezése volt.

A fenti felsorolásból látszik, hogy a náci propaganda sikere abban rejlett, hogy szinte minden társadalmi csoportot meg tudtak szólítani, olyan húrokat pengettek, amire a többség rezonált. Mindezt tetézték a nagyon egyszerűen megfogalmazott üzenetek, a hatásos képi ábrázolások, és az, hogy az élet minden területét elárasztották ideológiájukkal. Mindezzel párhuzamosan pedig megindult a zsidók teljes kiszorítása a német társadalomból: üzleteiket bojkottálták, kizárták őket a felsőoktatásból, értelmiségi és gazdasági pályákról. Az 1935-ös nürnbergi faji törvényekben megfosztották őket német állampolgárságuktól, ezzel együtt alapvető politikai jogaiktól, kimondták az „árják” és „nem árják” közti megkülönböztetést. A diszkriminatív törvények értelmében kitiltották őket közterületekről (parkokból, kávéházakból, sportegyesületekből, stb.), amivel elérték azt, hogy légüres tér támadt körülöttük, páriákként tekintettek rájuk, megszűntek az interakciók zsidók és nem zsidók között. Mire elérkezett 1938. november 9., a pogrom éjszakája (az ún. „Kristályéjszaka”), az antiszemitizmus olyan mélyen beleivódott a többségi társadalomba, hogy az emberek teljes közönnyel szemlélték az eseményeket, sokan pedig maguk is csatlakoztak az atrocitásokhoz.

Az antiszemita propaganda hatása, amely évezredes előítéletekre épült, a holokauszt eseményeiben csúcsonyosodott ki. Különösen félelmetes abba belegondolni, hogy mindez a 20. századi, felvilágosodás utáni, demokratikus Európában történt.

2.3.5. MAGYARORSZÁG A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

A dualizmus korában tapasztalható emancipációs és békés asszimilációs törekvések után éles váltás, ami a két világháború Magyarországot jellemzi a zsidósághoz való viszonyban. A különböző sztereotípiákat – például a zsidóknak a kapitalista modernizmussal vagy épp ellenkezőleg, a baloldali szocialistákkal való azonosítását – a fajelmélettel vegyítő új antiszemitizmus eszméi éppenséggel léteztek az Osztrák-Magyar Monarchiában is, de nem vált a kormányzati politika vagy a központi diskurzusok részévé. Ez változott meg a Horthy-korban.

Az első világháború elvesztése után sokan a kapitalista modernizálódást okolták Magyarország meggyengüléséért, amit pedig a zsidósággal – különösen a nagypolgársággal – azonosítottak, így megindult a bűnbakékezés. Ezen nézet képviselői azt hangoztatták, hogy a zsidók tulajdonképpen idegenek a nemzet testében, akik így nem akarják a nemzet javát, sőt, egyenesen a romlására törnek. A helyzetet súlyosbította, hogy a két világháború közötti politikai életet irányító társadalmi elit, vagyis a nagybirtokos arisztokrácia mindennél jobban rettegett a bolsevizmustól. A Tanácsköztársaság rövid, de vörösterrorral, államosítással és egyéb intézkedésekkel jellemezhető fennállása, illetve a Szovjetunióban a bolsevizmus győzelme állandóan azt a félelmet erősítette, hogy Magyarországon bármikor visszatérhet a „vörösök” uralma. Az pedig rendkívül népszerű nézet volt – amely ma is tartja magát bizonyos körökben – hogy a Tanácsköztársaság létrehozására hozott kísérlet a zsidók műve volt. Az igazság persze jóval árnyaltabb volt ennél: a baloldali mozgalmak vezetői az értelmiség közül kerültek ki, akik között, a már ismert történelmi okok miatt, felülreprezentált volt a zsidóság, illetve a bármilyen mértékben a zsidósághoz köthető vezetők éppen zsidóságukat megtagadva vállalták fel a baloldali eszméket, ahogyan ezt gyakran hangoztatták is. Ami pedig azt a vádat illeti, hogy a zsidók idegenek lennének a nemzet testében: a már ismert okok miatt lehetséges, hogy a zsidók társadalmi arányuknál nagyobb számban szerepeltek a nagypolgári-polgári rétegben, és így a nemzeti vagyon 20-25%-a felett rendelkeztek, de egyszersmind a legnagyobb adófizetők, a hazai gazdasági és kulturális élet mecénásai és alakjai közé tartoztak, akiknek egyáltalán nem állt érdekükben Magyarország romlása. Mellesleg a későbbi jog- és vagyonfosztó intézkedések minden zsidó származású lakost sújtottak, függetlenül anyagi helyzetétől, társadalmi befolyásától. Gyakran hangoztatott nézet, hogy a Magyarországon felerősödő antiszemitizmus és a zsidók elleni törvényi diszkrimináció nem a magyarországi folyamatokból következik, hanem csupán német nyomásra következett be, a magyar politikusok a náci Németország felszólítására cselekedtek. Ez az állítás nem állja meg a helyét. Mint láthattuk, az antiszemita eszmék léteztek már az első világháború előtti Magyarországon is; az 1920-as években még nem beszélhetünk hitleri Németországról; az 1930-as évek zsidótörvényei kapcsán pedig nem áll rendelkezésünkre olyan forrásszöveg, amely bizonyítaná, hogy Hitler vagy valamelyik embere parancsára, határozott felszólítására születtek volna ezek a törvények. A magyarországi antiszemita események okait az akkori magyar társadalomban kell keresnünk.

A vesztes háború, a forradalmak, majd a trianoni békeszerződés felerősítette a szélsőséges, köztük antiszemita mozgalmakat az országban. A megalakuló jobboldali egyesületek, mozgalmak és csoportok a zsidóságot tették felelőssé a háború elvesztéséért, az anarchikus politikai helyzetért, Trinanonért. A fehérterror fegyveres alakulatai áldozatainak körülbelül 20%-a volt zsidó származású vagy kötődésű, akik közül sokan semmilyen szerepet nem vállaltak a vörösterroiban. A parlamenti üléseken is felmerült a zsidóság egyenjogúságának – a dualizmus nagy vívmányának – korlátozása. A politikai vezető réteg részben jól ismerte fel a társadalmi és gazdasági problémákat, csak éppen megoldást nem kínált rájuk – egyszerűbb volt ellenségképet gyártani.

Az egyik ilyen probléma – más országokban ugyanígy – a háború után az értelmiségi túlképzés volt. Ennek érdekében akarták csökkenteni a felsőoktatásba bekerülő hallgatók számát. Így született meg 1920-ban, Teleki Pál első miniszterelnöksége alatt az ún. numerus clausus törvény. A törvény szövegében nem szerepelt a zsidó

vagy izraelita kifejezés, csupán népfajokról és nemzetiségekről beszélt, miszerint a nemzetiségi hallgatók arányának el kell érnie országos arányszámukat. Az ügyesen megfogalmazott szöveg elrejtette azt a tényt, hogy a törvény egyértelműen a zsidók ellen irányult, hiszen ők felülreprezentáltak voltak a felsőoktatásban. A végrehajtási rendeletekben azonban már nyíltan külön nemzetiségként emlegették a zsidóságot, és a nem mindig egyértelmű utasítások számos visszaélésre is alkalmat adtak. Mindezt az „őrségváltás” szükségességével magyarázták, vagyis hogy a keresztény középosztálynak kell helyet biztosítani az értelmiségi pályákon. Nem csak törvénnyel kívánták ezt biztosítani: az egyetemeken az 1920-as években rengeteg pogrom és atrocitás történt a zsidó származású tanárok, diákok ellen. A törvény ellen – a zsidó szervezetek kivételével – kevesen, leginkább baloldali szervezetek emelték fel szavukat, a többségi társadalom részéről vagy érdektelenséggel, vagy helyesléssel találkozott.

Vannak, akik a numerus clausust a nulladik zsidótörvénynek nevezik, mások vitatják az elnevezés jogosságát. Bár folytonosság nem mutatható ki az 1920-as törvény és az 1938-tól születő ún. zsidótörvények között, tény, hogy ez az első, amely megmutatta, hogy addig egyenjogú magyar állampolgárok negatívan diszkriminálhatók olyan nem megválasztható és megváltoztatható jellemző alapján, mint amilyen a származás. Az értelmiségi túlképzés valós probléma volt, de a hallgatók száma úgyszólván csökkenthető lett volna, hogy nem sérülnek az emberi jogok – például a felvételi ponthatárok emelésével.

A bethleni konszolidáció éveiben azonban enyhült a belpolitikai helyzet, Bethlen számos szélsőséges szervezetet feloszlatozott, erősítette a közbiztonságot, véget vetett az utcai atrocitásoknak. Enyhített a numerus clausus zsidókra vonatkozó megszorításán, és jó kapcsolatot ápolott zsidó szervezetek vezetőivel. Az antiszemitizmus viszont nem tűnt el a közéletből, és a gazdasági világválság után új erőre kapott, különösen Darányi Kálmán miniszterelnöksége alatt (1936-38). A gazdasági világválság, amely 1931-ben érte el Magyarországot, és Bethlen István bukásához vezetett, felszínre hozta és súlyosbította az addig is létező nagy társadalmi különbségeket és az igazságtalan vagyoneelosztást. Különösen a szegényparaszti réteg helyzete volt válságos, ráadásul a válság is elsősorban a mezőgazdaságot sújtotta, még jobban kiélezve a falu és város ellentétét. Mindenképpen szükség volt igazságosabb vagyoneelosztásra, amit számos politikus felismert, de ismét a „zsidókérdésben”, vagyis egy faji alapú szociálpolitika megvalósításában látták a megoldást. Például felosztották volna a zsidó tulajdonú nagybirtokokat (ami nem hozott volna jelentős eredményt), de nem nyúltak volna a hitbizományi, illetve keresztény birtokosi földekhez. Nem általában beszéltek a nagypolgári vagyon elkobzásáról, csak a zsidó vagyon esetében.

Mindezt már Gömbös Gyula (1932-36 között miniszterelnök) megfogalmazta Nemzeti Munkatervében, de konkrét lépésekre csak 1938-ban került sor, amikor utódja, Darányi Kálmán benyújtotta az ún. 1. zsidótörvényt. Bár Horthy Miklós lemondatta a szélsőjobboldali mozgalmakkal egyre szorosabb kapcsolatot ápoló miniszterelnököt, ez nem akadályozta meg, hogy utódja, a törvény egyik megfogalmazója, Imrédy Béla alatt elfogadják a parlament. A törvény címe (A társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról) ismét nem utalt a zsidóságra az 1920-as törvényhez hasonlóan, de szövege egyértelműen ellenük irányult. Ennek értelmében az értelmiségi, művészeti, gazdasági pályákon 20%-ban maximálták a zsidók számát (ezeken a pályákon jóval magasabb volt a zsidók aránya). Azok nem számítottak zsidónak (még pár kitételrel), akik 1919. augusztus 1. előtt már kikeresztelkedtek. Vagyis vallási alapon határozták meg, ki zsidó és ki nem.

Ennél szigorúbb feltételeket szabott az ún. 2. zsidótörvény (1939), amelyet Imrédy nyújtott be, de miután Horthy lemondatta, a második miniszterelnökségét töltő Teleki Pál fogadtatta el, aki a törvény indoklását szövegezte. A címben (A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról) már egyértelművé vált, hogy zsidók elleni fellépésről van szó. Az előbb említett pályákon a zsidók arányát 6 %-ra csökkentették, a

zsidóság meghatározása pedig már faji alapon történt, a kikeresztelkedés nem mentesített a hatály alól, ha valakinek egyik szülője vagy két nagyszülője izraelita felekezetű volt.

Igaz, hogy Magyarország egyre szorosabb kapcsolatokat ápolt az ekkor már a náci diktatúrában élő, Hitler vezetése alatt álló Németországgal, amely az 1938 márciusi Anschluss következtében szomszédos ország lett, mégsem állíthatjuk, hogy a zsidótörvények német ösztönzésre születtek volna. Hitler nem sokat törődött ekkor Magyarország belpolitikai viszonyaival, nem fenyegette meg, vagy nem szólította fel a magyar politikusokat a diszkriminatív rendeletek megalkotására. Az antiszemitizmus nem a németektől érkezett Magyarországra, láthattuk, hogy előzményei a dualizmusig visszanyúlnak, 1919-től kezdve pedig a fajvédelem állandóan jelen volt a politikai diskurzusokban. Számos magát fajvédőnek, fasisztának vagy nemzetiszocialistának nevezett párt és mozgalom létezett a két világháború között. Közülük csak az egyik a Szálasi Ferenc vezette nyilasmozgalom. A magyar politikusok felelőssége tehát vitathatatlan. Német befolyásról csupán annyiban beszélhetünk, hogy például a nürnbergi törvények (amelyek egyrészt szigorúbbak voltak, hiszen az állampolgárságtól is megfosztották a zsidó származású németeket, másrészt viszont több kibúvót kínáltak) mintát szolgáltattak a törvényalkotásban, illetve felbátorította a lépésre a törvények hozóit. Ne felejtjük el azonban, hogy Magyarország ebben az időben még parlamentáris demokrácia, ahol lett volna lehetőség a törvények megakadályozására. Azonban sem a kormányzó, Horthy Miklós nem élt a halasztó hatályú vétőjogával, sem a parlamenti képviselők nem álltak ellen érdemben. A társadalom nagy része szintén nem ellenezte, leszámítva például 59 keresztény közéleti személy, művész, vagy egy-két politikus tiltakozását, amelyet kiáltvány formájában jelentettek meg az 1. zsidótörvénnyel szemben.

A törvények indoklása tükrözte az antiszemita nézeteket, és világossá tette, hogy a keresztény középosztály tagjai a magasabb státusra és jobb állásokra vágnak, amelyeket így most megszerezhettek a zsidó állampolgárok kirekesztésével. Teleki hangoztatta azt a régóta létező gondolatot, hogy a zsidóság „faji jellemzői” alkalmatlanná teszik őket a beolvadásra más népekbe. Vagyis azért sem kísérte élénk tiltakozás a törvénykezést, mert sokan erkölcsi igazolásra leltek bennük, illetve mert kedvezményezettjei lettek a kialakult helyzetnek, így gyorsan elaltatták a lelkiismeretüket. Megállapítható ugyan, hogy ezeknek a törvényeknek még a vagyonfosztás volt az elsődleges célja, de innen mégis egyenes út vezetett az 1941-es ún. 3. zsidótörvényhez (amely már egyértelműen faji törvény volt, és tiltotta a házasságot, szexuális kapcsolatot zsidó és nemzsidó között), illetve a holokauszt idején a teljes jogfosztáshoz, a zsidó lakosság deportálásához, a koncentrációs táborokba hurcoláshoz és a nyilas tömeggyilkosságokhoz.

2.3.6. AZ ÚJ ANTISZEMITIZMUS KIALAKULÁSA A HOLOKAUSZT UTÁN

Sokan abban reménykedtek a háború borzalmain túlélve, hogy miután a holokauszt megmutatta, milyen szörnyűségekhez vezethet az antiszemitizmushoz hasonló ideológia hangoztatása és képviselete, az emberiség belátja tévedését, és mindent megtesz, hogy ilyesmi ne történjen meg újra. A holokauszt nem csak a túlélők számára volt traumatikus esemény, hanem az egész emberi civilizáció számára töréspontot jelent, ennek ellenére az antiszemitizmus nem tűnt el mára sem világunkból.

Persze a klasszikus antiszemitizmus, vagyis a keresztény antijudaista toposzok és a rasszista antiszemitizmus, melyek elemei közé tartozott a zsidók idegenszívűséggel, kapitalista kizsákmányolással és ugyanakkor bolsevik forradalmisággal vádolása átmenetileg háttérbe szorult, vagy legalábbis szalonképtelenné vált. Amikor napvilágra került, mik történtek a koncentrációs táborokban, az sokkolta nem csak a felszabadító katonákat, de a közvélemény nagy részét is. Azonban a világháború még le sem zárult, amikor elkezdtek körvonalazódni

az újabb háború, az ún. hidegháború körvonalai, és a világ kétpólusúvá vált. A háború vége ráadásul nem jelentette a megpróbáltatások végét, több millió ember vált hontalanná, hatalmas népmozgások történtek, hol önkéntesen, hol kényszerből. A holokauszt túlélői – ha egyáltalán képesek voltak visszaemlékezni az átért borzalmakra – sokszor találtak hitetlenséggel vagy közönnyel, ha az őket ért szenvedésekről beszéltek.

Nyugat-Európa országában és az Amerikai Egyesült Államokban a közmegegyezés szerint elítélték az antiszemita eszméket, és csak szélsőjobboldali csoportok hangoztatták őket. Előtérbe került ismét az emberi jogok védelmének fontossága. A holokauszt megmutatta, hogy milyen könnyű embereket megfosztani alapvető jogaitól, emberi méltóságuktól diszkriminatív törvények segítségével. Egyértelműen sérült az egyenlőséghez és szabadsághoz való joga a megbélyegzett csoportoknak, leginkább az előző században már emancipált zsidóságnak. Az újonnan megalakult ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete) 1948-ban kiadta az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, mely tartalmazza a minden embert megillető alapvető jogokat.

Ugyanebben az évben megalakult Izrael állama is. Nagyon hamar világossá vált, hogy a nyugati világ támogatja a zsidó állam megszületését, míg a környező arab országok nem. A hidegháborús helyzet miatt ez azt is jelentette, hogy a Szovjetunió és a keleti blokk többi országa nem fogadta el Izrael létjogosultságát.

Az tűnne logikusnak, hogy ha a szélsőjobboldali náci ideológia antiszemita, akkor a vele elvileg szemben álló baloldali bolsevik eszme tagadja az antiszemitizmust. A helyzet ennél jóval bonyolultabb. Egyrészt, mint láthattuk, már a 19. században is létezett a baloldali antiszemitizmus, melynek lényege a zsidókkal azonosított kapitalizmus elutasítása volt, ahogyan ezt többek között Karl Marx is kifejtette. A szocialista és bolsevik eszmének tehát kezdettől fogva része az antiszemitizmus is. Ezt az ideológiát megörökölte a szocializmus lenini irányzata: Szovjet-Oroszországban a „forradalmi tömeg” nagy része fogékony volt a kizsákmányoló kapitalisták elleni gyűlöletre, amely a legtöbbször antiszemita propagandával keveredett. Ráadásul az antiszemitizmusnak komoly előzményei voltak már a cári Oroszországban is. A középkortól fogva súlyos diszkrimináció érte a zsidókat, letelepedési övezetet jelöltek ki számukra a 18. század végétől fogva, valamint számos pogromnak voltak kitéve. A 19. században szocialista felforgató elemeknek tartották őket, ez most megfordult, és éppen a szocialista forradalmárok tartották fő ellenségnek őket.

Az 1930-as évekre Sztálin gyakorlatilag teljhatalmat épített ki magának. Sztálin antiszemitizmusa közismert, persze nyíltan elítélte a faji és vallási alapú megkülönböztetést, így az antiszemitizmust is, de ez csak egyike volt Sztálin szokásos játszmáinak. A Szovjetunióban eleve üldözték a nemzetiségi és vallási csoportokat, a zsidóság pedig mindkét kategóriába beleesett. Sztálin sokszor személyes, antiszemita alapú gyűlölete miatt állította félre politikai ellenfeleit, vagy éppen családtagjait. A Molotov-Ribbentrop paktum megkötésekor (1939) sem tartotta vissza a náci Németországgal való egyezménytől a két rendszer ideológiai szembenállása.

A szovjet társadalomban mélyen gyökerező antiszemitizmus mértékét mutatja az is, hogy amikor Németország elárulva szövetségesét, megtámadta a Szovjetuniót (1941), a helyi lakosság sokszor készségesen segítette a német kivégző alakulatok munkáját a zsidó lakosok összegyűjtésében és megölésében. A hivatalos szovjet propaganda eközben igyekezett minden téren elhatárolódni a korábbi szövetségesétől, Sztálin például létrehozta 1942-ben a Zsidó Antifasiszta Bizottságot. A szervezet feladata az volt, hogy mozgósítsa a nemzetközi zsidóságot a nácik elleni harcban, illetve jó színben tüntesse fel a Szovjetuniót. A Bizottság hamar nemkívánatossá vált, amikor elkezdtek dokumentálni a holokauszt szovjetunióbeli eseményeit, illetve a zsidóságot képviselni a totalitárius rendszerrel szemben.

A második világháború lezárulta után Sztálin antiszemitizmusa azonnal újra a felszínre tört. A holokausztról nem volt szabad beszélni, mert az nacionalizmusnak minősült. A „Nagy Honvédő Háborúra” úgy kellett

tekinteni, mint a szovjet nép egységes harcára a nemzetiszocializmus ellen, nem volt szabad külön megemlékezni a zsidókat ért katasztrófáról.

Mindehhez Sztálinnak kapóra jött Izrael megalakulása, mert anticionizmusnak lehetett álcázni a zsidók elleni gyűlöletet. A Zsidó Antifasiszta Bizottságot feloszlatták (1952), tagjait koncepciós perek után kivégezték, mint idegen hatalmak (Amerika és Izrael) kiszolgálóit. 1953-ban megkezdődött a „zsidó orvosok perének” előkészítése, akiket terrorista összeesküvéssel, amerikai és brit kémtevékenységgel vádoltak. (A koholt vádak áldozatait végül az mentette meg, hogy Sztálin március 5-én meghalt.)

A szovjet blokk országai szinte mind követték a Szovjetunió aktuális politikai kurzusát. A háború után ezekben az országokban sem nagyon beszéltek a holokauszt zsidó áldozatairól, inkább azt hangsúlyozták, hogy a fasiszta Németország a kommunistákat üldözte. Az anticionizmus leple alatt pedig a zsidóellenességet azzal lehetett álcázni, hogy a zsidók nem azért megvetendők, mert zsidók, hanem mert Amerika és Izrael ügynökei. Sztálin halála végül elejét vette a komolyabb üldözéseknek, de ezzel nem tűnt el az antiszemitizmus ezekből az országokból sem.

Magyarországon a holokauszt következtében szinte teljesen eltűntek a vidéki zsidó közösségek, ennek ellenére, főleg Kelet-Magyarországon számos antiszemita pogromra került sor. A túlélők körében felerősödött a cionizmus támogatása, de sokan pártolták a kommunizmus teljes egyenlőséget hirdető eszméjét, ezért beléptek a kommunista pártba hazatérésük után, vállalva ezzel akár a zsidó identitás feladását is. Hamar kiderült azonban, hogy az új rendszerben szintén sok zsidó áldozatává válik az államosításoknak, kitelepítéseknek, üldözéseknek, mivel társadalmi hovatartozásuk miatt osztályidegennek számítanak. Az új politikai erő nemcsak az egyének esetében ellenezte a zsidó identitás kifejezését, azt is megkövetelte, hogy a zsidók elhatárolódjanak a cionizmustól és Izrael államtól. Számos koncepciós perben szolgáltatott ürügyet a vádlottak zsidó származása, illetve állítólagos cionizmusa. Magyarországon is sor került egy anticionista per előkészítésére, ez azonban Sztálin halála miatt végül félbeszakadt.

Az 1956-os forradalom törekvéseit a magyarországi zsidók többsége támogatta, többen részt vettek a forradalmi bizottságok, tanácsok vezetésében. Ugyanakkor antiszemita atrocitásokra is sor került. Vitatott ezeknek a jelentősége, ugyanis a központi politikában nem kapott helyet az antiszemita irányvonal, és az egyének vagy csoportok ellen irányuló, főleg verbális és csak kisebb számban fizikai támadások marginálisnak, szélsőséges példának bizonyultak, amelyek ellen a forradalmi hivatalok felléptek. Mégis sokakban, nem alaptalanul, félelmet keltett, hogy visszatérhet az előző évtized antiszemitizmusa, ezért egy disszidálási hullám indult meg, melynek során a hazai zsidóság 20 %-a elhagyta Magyarországot. Ez megint elsősorban a vidéki zsidó közösségeket érintette.

A Kádár-rendszer ugyan szigorúan egypártrendszer maradt, amely irányítása alatt tartotta az intézményeket és szervezeteket, de nem ellenőrizte úgy a magánélet minden területét, mint a Rákosi-rendszer. Azonban ha nem is terrorral, de bürokratikus módszerekkel ellenőrzést gyakorolt a vallási élet felett az Állami Egyházügyi Hivatal felállításával. A zsidóságot vallásfelekezeti elismerték, de másféle zsidó identitást nem támogattak. Elfojtották a nyílt antiszemitizmust, cserébe viszont megkívánták az elhatárolódást a cionizmustól és Izrael államtól. Ez különösen felerősödött a hatnapos háború (1967) után, amikor is a diplomáciai kapcsolatokat is megszakították Izraellel (és csak 1989-ben állították vissza). Ekkor megfigyelhető egy olyan tendencia, hogy többieket eltávolítottak a külügyi és hadügyi hivatalokból zsidó származásuk miatt, illetve „cionista szervezkedés” vádjával a politikai rendőrség is szorosabb megfigyelés alá vette az egyes zsidó csoportosulásokat. Eközben az egész rendszer fennállása alatt létezett egyfajta kizárása a zsidó származású

embereknek a vezető politikai pozíciókból, akik emiatt inkább az értelmiségi pályák felé fordultak. Mindezek után nem meglepő, hogy az 1980-as évek ellenzéki csoportjaiban több zsidó identitású értelmiségi részt vett.

A Kádár-rendszerben tehát tilos volt nyíltan antiszemita szövegeket hangoztatni, de az is tabunak számított, hogy egyáltalán létezik az antiszemitizmus, ami leginkább az anticionizmus álcája mögé rejtőzött.

A rendszerváltás után újjáéledtek a zsidó közösségek és szervezetek, azonban az addig elfojtott antiszemitizmus is felszínre tört. Napvilágot láttak olyan antiszemita írások, amelyek a két világháború között születtek, és már az első választások előtt zsidóellenes szlogenekkel támadták a baloldali és liberális pártokat. A MIÉP, majd a Jobbik megalakulásával az antiszemita eszmék a parlamentben is helyet kaptak.

A fentiekből látszik, hogy a háború utáni évtizedekben az antiszemitizmus két jelenségben nyilvánult meg legfőképpen. Az egyik a holokauszthoz való

viszony. Ez jelentkezik a holokauszt megtörténtének teljes tagadásában vagy relativizálásában, azaz amikor valaki elfogadja, hogy a holokauszt megtörtént, de például kevesebb áldozatot ismer el, vagy úgy véli, összemérhető a kommunizmus áldozatainak számával és szenvedéseivel. Emögött általában az a szándék húzódik meg, hogy valaki kisebbitse a zsidókat ért szenvedés mértékét, megkérdőjelezze az együttérzést, és elvegye az emlékezés jogosultságát a túlélőktől és a többségi társadalomtól. Ez különösen Németországban és egykori háborús szövetségeseinél, vagy az általa megszállt országokban jelentkezett, ahol a többségi társadalom számos tagja vált elkövetővé vagy kollaboránssá. Szokás ezt "másodlagos" antiszemitizmusnak hívni, de nevezhetnénk szégyenérzetből fakadó antiszemitizmusnak is, mivel tulajdonképpen arról van szó, hogy a valamikori bűnösök és bűnrészesek nem akarnak szembenézni múltbéli tetteikkel. A bűnrészesek közé azokat is bele kell értenünk, akik csak szemlélők voltak, tehát tevékenyen nem vettek részt például a zsidók kifosztásában vagy deportálásában, de soha nem emelték fel szavukat a kirekesztés ellen. Ráadásul ezeknek az embereknek a többségét soha nem vonták felelősségre, így vezekelni sem tudtak bűneikért, ha esetleg megbánták volna, amit tettek. Az elfojtott büntudat pedig furcsa dolgokra képes. Számos túlélő beszámolt arról, hogy amikor a koncentrációs tábor túlélve hazatértek, nem fogadták őket örömmel a szomszédaik, sőt. Sokan költöztek be korábban – állami engedéllyel – a zsidók otthagytott házaiba, vagy a zsidóktól megőrzésre kapott értéktárgyakkal, bútorokkal nem tudtak elszámolni. A hazatérő túlélők arra emlékeztették őket, hogy valamilyen mértékben közreműködtek ezeknek az embereknek a szenvedéseiben, kifosztásában, családtagjaik meggyilkolásában. Mivel az ember nehezen ismeri el magáról, ha valami rosszat cselekedett, egyszerűbb a kognitív disszonanciát az áldozatok hibáztatásával feloldani. Nem szólva azokról, akik amúgy is egyetértettek az antiszemita ideológiával, ők továbbra is úgy gondolták, hogy a zsidók megérdemelték sorsukat. Mindez tehát feszültségekhez vezetett, egyes helyeken fizikai atrocitásokhoz, pogromokhoz a zsidók ellen. Nem csoda, hogy számos túlélő nem maradt sokáig eredeti hazájában, hanem kivándorolt.

A keleti blokk országokban még az is árnyalta a helyzetet, hogy pár éven belül baloldali diktatúrák alakultak ki, ahol a holokauszt zsidó áldozatairól beszélni szinte tabu volt (annak ellenére, hogy a vezető kommunista pártokba sok zsidó túlélő lépett be, hiszen antifasiszta ideológiát vallottak). Ráadásul számos egykori, általában alacsonyabb szinten lévő elkövető is belépett a pártba, vagy annak fegyveres szervezetébe, például Magyarországon sok nyilas lett a kommunista politikai titkosrendőrség tagja. Őket sem vonták soha felelősségre a holokauszt alatt betöltött szerepükért, miközben a zsarolás kiváló eszköz volt ellenük, azzal kapcsolatban, hogy ez bármikor megváltozhat.

A múlt bűneivel való szembenézés vagy a felelősség kérdésének megtárgyalása nem csak az egyének, hanem a teljes társadalom szempontjából is lényeges. Az emberek többsége számára fontos a nemzeti identitása, és ahogyan saját magunkról, úgy a nemzetünkről is szívesebben tartjuk számon a pozitív dolgokat. Nem könnyű

a nemzeti múltra úgy tekinteni, hogy el kell ismernünk, népünk részt vett emberiség elleni bűntettekben, vagy segítette az elkövetőket, haszonélvezője volt az áldozatok kifosztásának, vagy csak hagyta, hogy mindezek megtörténjenek. Így a kognitív disszonancia nem csak saját magunkkal, hanem a tágabb közösségünkkel kapcsolatban is jelentkezhet. Nyugat-Németországban például egy idő után el kezdtek szembenézni a náci múlttal az oktatásban, emlékhelyeket alakítottak ki, feltárták a történeteket. A kelet-európai országokban ez nem történt meg a rendszerváltásig, amikor ráadásul egyszerre kerültek felszínre a holokauszt és a kommunizmus traumái. Ezért lehetséges, hogy még a mai generációk tagjai közül is többen éreznek bűntudatot, felelősnek érzik magukat nagyszüleik cselekedeteiért. Van, akit ez szembenézésre, jóvátételre ösztönöz, és van, akit inkább a háritásra, tagadásra, ami további antiszemita nézetekhez vezethet.

A másik jelenség, amiben az antiszemitizmus tetten érhető, az Izrael-ellenesség. Fentebb szó esett a sztálini anticionizmusról. Ezt nem csak a szovjet blokkba tartozó országok vették át, de a hidegháborús helyzet miatt összefonódott az arab országok Izrael-ellenességével is. Ez a helyzet nem szűnt meg Sztálin halálával sem, taktikai kérdés is volt az utána következő vezetők, például Hruscsov számára. A Szovjetunió testvéri országoknak tekintette a térség arab államait, akiket katonailag is támogattak Izrael ellen, amit az USA csatlósának tekintettek. Támogatta a Szovjetunió egyébként a nyugati országok szélsőbaloldali, anticionista szervezeteit is.

A nyugati államok baloldali mozgalmában is megjelent az anticionizmus eszméje, de ugyanígy a jobboldalon is, ahol a régi antiszemita kódok nagyon gyorsan újjáéledtek. Izrael állam megalakulásában annak jelét látták, hogy a zsidók világalomra törnek az Amerikai Egyesült Államok segítségével. Az az érdekes helyzet állt elő tehát, hogy némely ponton a (szélső)baloldali és a (szélső)jobboldali álláspont összeért.

2.3.7. ANTISZEMITIZMUS NAPJAINKBAN

Az antiszemitizmus napjainkban sem tűnt el: jelentős és egyre erőteljesebben jelenlévő probléma, amelynek megjelenésében megtalálhatóak ugyanazok a zsidóellenes sztereotípiák, antijudaista toposzok, politikai és rasszista előítéletek, anticionista gondolatok, valamint a holokauszt megtörténtének és jelentőségének megkérdőjelezése.

A szélsőjobboldali mozgalmakban ezek közül az elemek közül mindegyik felfedezhető. Továbbra is idegenként ábrázolják a zsidókat a modern társadalmakban. Nem számít, hogy melyik országban élnek, milyen nemzeti identitással rendelkeznek, hogy vallásosak-e vagy sem, hogy hazafiak-e vagy sem. Ezek a nézetek azt állítják, hogy a zsidók eredendően képtelenek az együttműködésre, és erkölcsileg csak a saját csoportjuk érdekeit helyezik előtérbe. Ez mindenképpen rasszista megközelítés, amely a két világháború közötti fajelméletek nézeteit eleveníti fel.

Napjainkban számos összeesküvés-elmélet kering, amelyek közül sok antiszemita toposzokra épít. Ezek eredete korábbi időszakokra nyúlik vissza. Az összeesküvés-elméletek általában azért népszerűek, mert lehetővé teszik számunkra, hogy magunkat vagy közösségeinket pozitívabb színben tüntessük fel: mi vagyunk a jók, mások pedig a gonoszok, akik összeesküvést szőnek ellenünk. Kényelmes, egyszerű választ adnak az ismeretlentől való félelmeinkre: úgy érezzük, urai vagyunk a helyzetnek, ha "egyszerű magyarázatot találunk" a túlságosan összetett és megmagyarázhatatlannak tűnő jelenségekre. Az összeesküvés-elméletek azonban minden valóságálapot nélkülöznek.

A közelmúlt egyik legjelentősebb eseménye a Covid-19 járvány volt, amely szinte azonnal antiszemita nézetekkel társult, amelyek szerint a járvány zsidó összeesküvés volt. Ahogy a vakcinagyártás megkezdődött,

az oltásellenes csoportok azt kezdték terjeszteni, hogy a vakcinák mögött áll zsidó összeesküvés. Bár a Covid egy új járvány, a jelenség, hogy a zsidókat hibáztatják a járványok kitöréséért, nem új. A középkorban például a nagy pestisjárvány idején a zsidókat kútmérgezéssel vádolták. Amikor 1874-ben a Német Császárságban bevezették a himlő elleni kötelező védőoltást, az akkori oltásellenes csoportok a zsidó orvosok eltávolítását követelték, mivel a kötelező védőoltások mögött világszerte törekvéseket láttak.

A Covid-járvány egy másik jelenség felbukkanását is magával hozta. A lezárások, karanténok és a kötelező védőoltásokra vagy legalábbis az oltatlanok mozgásának bizonyos fokú korlátozására irányuló kísérletek sokakban felháborodást váltottak ki. Számos városban tiltakozásokra és tüntetésekre került sor, a demonstrálók gyakran sárga csillagot vagy hasonló szimbólumokat viseltek, hogy jelezzék, ugyanúgy diszkriminálják és üldözik őket, mint a zsidókat a holokauszt idején. Ez a jelenség a holokauszt torzításának kategóriájába tartozik. A holokauszt idején üldözötteknek nem volt más választásuk, mivel nem tudták megváltoztatni a származásukat. Az oltatlanokkal ellentétben ők szisztematikus üldöztetést éltek át, a vagonelkobzástól és a jogfosztástól kezdve a deportálásig és a gyilkosságig.

Hasonlóképpen találkozunk antiszemita összeesküvés-elméletekkel a migráció témájához kapcsolódóan. Ezen elméletek szerint a migráció, vagyis a főként Afrikából, a Közel-Keletről és a Távol-Keletről menekülő etnikai csoportok érkezése egy titkos terv része, amelynek célja Európa újranépesítése, azzal az állítólagos céllal, hogy "kiszorítsák a fehéreket". Gyakori állítás, hogy zsidó üzletemberek, milliósok állnak a migráció mögött.

Számos összeesküvés-elmélet mögött újra és újra felbukkan a Cion bölcseinek jegyzőkönyve című kiadvány. Ez a cári Oroszországban hamisított irat azt állítja, hogy a zsidók összeesküdtek a média, a bankok és végső soron az egész világ irányítására. A náci újra elővették ezt az pseudo-jegyzőkönyvet, így azok, akik ma hivatkoznak rá, náci propagandát folytatnak. Felmérések szerint mind az Egyesült Államokban, mind az európai országokban a lakosság jelentős része antiszemita beállítottságú, és közülük sokan hisznek a zsidó világszertei összeesküvésben.

Az összeesküvés-elméletek és általában az antiszemita eszmék terjedését megkönnyíti és felerősíti a közösségi média, ahol a tévhitek szinte kontrollálatlanul terjedhetnek. Szélsőséges csoportok alakulnak, és összetartásukat titkos antiszemita kódok és jelek használata erősíti. A világ bármely pontjáról bárki bármit névtelenül megoszthat, beleértve az áltudományos nézeteket, a gyűlöletbeszédet vagy akár az erőszakra való felhívást is. Ez nagyban hozzájárul a káros ideológiák terjesztéséhez.

Az antiszemitizmus egyik megnyilvánulása a holokauszt-tagadás vagy -torzítás, amely bár nem új keletű, a jelenkorban még inkább erősödni látszik. A közösségi média széleskörű használata felerősíti és így még sokkal nagyobb tömegeket ér el. A holokauszt tagadása, vagy legalábbis leplezése, és a holokauszt torzítása már a náci korszakban megkezdődött: gyakran használtak kódokat és eufemizmusokat (pl. "végső megoldás") az elkövetett bűnök leírására. Ahogy közeledett a háború vége, a bizonyítékokat megpróbálták megsemmisíteni.

A holokauszt-tagadás ma már több országban büntetendő, ezért gyakrabban találkozunk a holokauszt torzításával, amely a holokauszt eseményeit és büntetteit próbálja bagatellizálni. A holokauszt-tagadást és -torzítást egyértelműen antiszemita okok motiválják. A holokausztot eltorzító nézetek jellemzően minimalizálják az áldozatok számát vagy szenvedéseik mértékét, mentséget keresnek az elkövetők és a kollaboránsok számára, áthárítják a felelősséget, és meghamisítják a történelmi tényeket.

A fentiekkel összefüggésben az elmúlt évtizedekben kialakult Izrael-ellenesség gyakran megtalálható a szélsőjobb és a szélsőbal oldalon, de a jobbközépen és a baloldalon is. Fontos, hogy különbséget tegyünk az antiszemita indíttatású anticionizmus vagy Izrael állam elutasítása és Izrael állam politikájának legitim kritikája között. Ez utóbbi nem feltétlenül jár antiszemitizmussal, hiszen bármely állam politikáját lehet kritizálni, és ha

konkrét bel- és külpolitikai intézkedéseket érnek vádak, akkor ez legitim is. Hasonlóképpen, az anticionizmus elméletileg nem feltétlenül antiszemita indítékú, ha a nacionalizmus általános elutasításáról van szó, és ha a hívei általánosságban elutasítják a nemzetállamok legitimitását. Ha azonban a vádak, amelyeket leggyakrabban a politikai baloldaltól fogalmaznak meg, kizárólag Izraellel kapcsolatosak, míg más államok hasonló politikáját nem kritizálják, akkor anticionizmusnak álcázott antiszemitizmusról van szó. A szélsőjobboldalon megjelenő anticionizmus szinte biztosan antiszemita, hiszen a nacionalizmus jellemzően a jobboldali ideológia része. Sokan, akik bírálják Izrael állam politikáját, messzebbre mennek a pusztá kritikánál. Kettős mércét alkalmaznak, és nem ítélik el ugyanúgy más államok hasonló cselekedeteit.

Hasonlóképpen, ha a zsidó állam bírálata előítéleteken alapul, azt állítva, hogy bizonyos cselekedetek a "zsidók tulajdonságaiból" fakadnak, és ha ezeket a cselekedeteket a világon élő minden zsidó emberre vonatkoztatják, és minden zsidót hibáztatnak és felelőssé tesznek Izrael politikájáért, vagy ha globális zsidó összeesküvést feltételeznek a cselekedetek mögött, akkor az antiszemitizmus.

A Közel-Keleten az Izrael- és a zsidóellenesség, amelyet az iszlámizmus, és főként a radikális iszlám képvisel, vallási alapú, nacionalista alapú, vagy a kettő ötvözete. Lényegében a pogány (kereszténység előtti) judeofóbia és a modern antiszemitizmus keveréke, és gyakran holokauszt-tagadásban nyilvánul meg. Izraelt gyakran vádolják imperializmussal és gyarmatosítással, és létezését gyakran megszállásnak tekintik. Lényeges megjegyezni, hogy Izrael az egyetlen demokrácia a Közel-Keleten, és a területén élő arab lakosság izraeli állampolgársággal és az ezzel járó állampolgári jogokkal rendelkezik. Izrael Állam 1948 májusában jött létre törvényesen, az ENSZ 1947. november 29-i 181. számú határozatát követően, amely engedélyezte a zsidó állam létrehozását Izrael földjén. Míg Izrael ezt a határozatot és az általa felajánlott kétállami megoldást elfogadta Izrael Állam megalakulásának alapjaként, az arab államok azonnal elutasították azt.

Miközben Izrael és számos arab állam között békés diplomáciai viszony áll fenn, a magukat a palesztin arabok képviselőinek valló militáns szervezetek és terrorcsoportok megjelenése folyamatos ellenségeskedést és terrort eredményezett. Izraelt gyakran vádolják a palesztin arabok elnyomásával, és Izrael pusztá létezését is megszállásnak tekintik. Bár az Izrael és a palesztin kisebbség közötti helyzet összetett, a mindezidáig tárgyaltak ismeretében egyértelmű, hogy minden olyan magatartás vagy viselkedés, amely megkérdőjelezi Izrael állam legitimitását, vagy amely támogatja vagy bátorítja a terrorcselekményeket, akár Izraelben, akár a világ más részein, az antiszemitizmus egyértelmű megnyilvánulása.

Ezen kívül antiszemitizmusnak minősül az a magatartás vagy cselekedet is, amely a zsidó közösségek vagy egyének biztonságát és szabad vallásgyakorlását fenyegeti, vagy korlátozza identitásuk szabad kifejezését bárhol a világon.

Az elmúlt években megszorodtak az antiszemita atrocitások Európában és világszerte. Ezek a jelenségek különböző formákat öltenek, a verbális agressziótól és a vandalizmustól (pl. temetői vandalizmus) az emberéleteket követelő terrorcselekményekig. A kortárs antiszemitizmusnak ez a formája gyakran az arab migráns közösségekben jelenik meg. A multietnikus és multikulturális európai társadalmakban a zsidó közösségek elleni fizikai atrocitások akkor is megnövekedtek, ha maguk az antiszemita attitűdök nem emelkedtek jelentősen a társadalomban.

Az antiszemitizmus legutóbbi megnyilvánulása a 2023. október 7-i terrortámadás és tömeges gyilkosság, nemi erőszak és brutalitás volt, amikor a Hamász (a Gázai övezetet irányító palesztin terrorcsoport) több ezer terroristája zsidó civileket támadott meg a Gázai övezet közelében. Csecsemőket, nőket, időseket és családokat kínoztak és gyilkoltak meg. Brutálisan meggyilkoltak mintegy 1400 embert, és több mint 200-at elraboltak, akik közül több mint 100- an, az esemény után három hónappal, még mindig fogságban vannak.

A támadás és az izraeli hadsereg által válaszul indított gázai háború az antiszemitizmus soha nem látott mértékű növekedését eredményezte világszerte. A nyugat-európai országokban, Nagy-Britanniában, az USA-ban és Kanadában az antiszemita incidensek 350-800 százalékkal nőttek a társadalom minden szegmensében, de különösen az egyetemeken. A szakértők és az oktatók egyetértenek abban, hogy jobban meg kell érteni, mi táplálja a kiugróan megnövekedett antiszemitizmust, akár az egyetemeken tapasztalható zsidóellenes előítéletekről, akár a társadalomban általánosan tapasztalható antiszemitizmusról van szó. Ugyanakkor az is kristálytisztán látszik, hogy célzott programokra és az antiszemitizmussal foglalkozó oktatásra, képzésekre van szükség.⁵

3. A BOND PROJEKT KERETÉBEN VÉGZETT KUTATÁS ÖSSZEFOGLALÓJA

A BOND projekt három fő eleme a kutatás, az oktatás és a dialógus. A kutatást az összes partnerországban (Magyarország, Olaszország, Lengyelország, Románia) a Political Capital (Magyarország) vezette. Az alábbi fejezetben a kutatási eredmények rövid összefoglalója olvasható.

3.1. A KUTATÁS ÉS EREDMÉNYEINEK ÁLTALÁNOS LEÍRÁSA

A kutatás célja volt, hogy átfogó képet adjon a magyarországi antiszemitizmus jelenlegi helyzetéről. A kutatás minden fázisa 2023. október 7-e előtt lezárult, így az ezután történt események és annak hatásai már nem képezik részét.

A kutatás két módszertani részből tevődött össze: egy „íróasztal kutatásból” („desk research”) és egy terepkutatásból. Az íróasztali kutatás során összegezésre kerültek a magyarországi antiszemitizmussal kapcsolatos, az elmúlt nagyjából tíz évre vonatkozóan elérhető adatok és szakmai irodalom a projekt keretében előre meghatározott témák mentén. A terepkutatás során ezen információk kiegészítéseként egyéni és fókuszcsoportos interjúk készültek a projekt során előre meghatározott célcsoportok képviselőivel. 2023. május 30. és július 4. között kilenc egyéni interjú és öt fókuszcsoportos interjú készült. A résztvevők kiválasztása a meghatározott célcsoportokon belül egyrészt célzott megkereséssel, másrészt hólabda módszerrel történt. Egyéni interjú készült két fiatalokkal foglalkozó szakemberrel, öt antiszemitizmussal és/vagy kisebbségi kérdéssel foglalkozó szakértővel, egy civil vezetővel és egy vallási vezetővel. Fókuszcsoportos interjúk a következő csoportokkal készültek: fővárosi zsidó identitású fiatalok, fővárosi és vidéki nem zsidó identitású fiatalok, fővárosi és vidéki fiatalokkal foglalkozó szakemberek, fővárosi zsidó civil szervezetek vezetői és munkatársai, fővárosi és vidéki zsidó vallási vezetők.

A kutatás főbb témái:

- A magyarországi zsidóság helyzete

⁵ Oktatással az antiszemitizmus ellen: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000368168>

- Az antiszemitizmus formái és szintje
- Antiszemita sztereotípiák, előítéletek, összeesküvés-elméletek Antiszemita gyűlöletbeszéd, gyűlölet-bűncselekmények
- Antiszemitizmus a politikában
- Antiszemitizmus a sportban
- Antiszemitizmus és az oktatás

3.2. A KUTATÁS MAGYAR ADATAINAK ÖSSZEGZÉSE

Az [Antiszemitizmus Magyarországon](#) című, a Political Capital által összeállított riport tartalmazza a BOND projekt és a projektben végzett kutatás bemutatását, a módszertant, valamint a vezetői összefoglalót.

“A kutatások szerint az antiszemitizmus szintje Magyarországon utoljára 2010 körül nőtt meg jelentősen, feltehetően a szélsőjobboldali Jobbik népszerűsödéséhez köthetően. 2015 óta az elérhető adatok szerint az antiszemitizmus szintje érdemileg nem változott. Ugyanakkor az interjúalanyok többsége szerint általánosságban növekszik az antiszemitizmus az országban, melynek okaként elsősorban az internetet, emellett az otthoni mintákat, az oktatási rendszer hiányosságait, a társadalom polarizáltságát és a kormányzati Soros-kampányt neveztek meg. Az antiszemitizmus Magyarországon leginkább összeesküvés-elméletek formájában jelenik meg, de más formái is jelen vannak (pl. érzelmi antiszemitizmus, új antiszemitizmus). Az elérhető adatok alapján az antiszemitizmus leggyakoribb megjelenési formája a gyűlöletbeszéd. A gyűlölet-bűncselekmények száma elenyésző⁶.”

A kutatási összefoglaló további 4 fő fejezetének tartalmi lebontása a következő:

1. A magyar zsidóság helyzete
2. Antiszemitizmus Magyarországon
3. Más kisebbségi csoportokkal szembeni előítéletesség
4. Antiszemitizmus és az oktatás

“Az oktatást több interjúalany az előítéletek csökkentésének egyik legfontosabb eszközeként határozta meg, mivel ezzel lehet fiatalokat nagy számban, célzottan elérni. Fontos tantárgynak látták ebből a szempontból az idegennyelv-oktatást, az emberi jogi nevelést, valamint a fiatalok kiemelték a kritikus gondolkodást, az álhírek felismerésének képességét és az önismeretet. Kiemelten fontos szerintük a tanárok képzése is, hogy megfelelően tudjanak reagálni a diákok közt megjelenő előítéletességre. Több interjúalany szerint jól működnek az érzékenyítés szempontjából a civil szervezeti projektnapok, a kulturális, művészeti és a személyes találkozáson alapuló programok. Többen kiemelték, hogy az előítéletek csökkentése lassú folyamat, sok időbe és energiába telik, alapvetően személyes beszélgetésekkel lehet eredményes, és fontos a teljes tanári kart bevonni ebbe. [...] Az egyik, fiatalokkal foglalkozó szakember véleménye szerint egy diákközösségben általában nem az előítéletesek és nem is az elfogadók vannak többségben, hanem azok, akik nem gondolnak semmit a kérdéstről. Az oktatás célja így részben az kell, hogy legyen, hogy őket a helyes oldalra állítsa, hogy érző és szolidáris embereket neveljen. [...] Az oktatás fontosságának hangsúlyozása mellett az interjúalanyok több lehetséges módot is meghatároztak az előítéletek és ezen belül az antiszemitizmus csökkentésére. Ilyen például a közösségépítés, az önismeret, a sokféleség megtapasztalása. Az antiszemitizmus csökkentésében külön is segíthet, ha az embereknek van esélyük megismerni a zsidó vallást

⁶ Riport: Antiszemitizmus Magyarországon. (Political Capital: <https://docs.google.com/document/d/14ei7a3F1KrwN3pkJgQo49442eeTu-KBX/edit?usp=sharing&oid=102261735296225508824&rtpof=true&sd=true>)

és kultúrát, kapcsolatba kerülni zsidó személyekkel. Emellett a fiatalok között, de társadalmi szinten is kiemelten fontos a kisebbségek megfelelő reprezentációja a médiában és a fellépés a kisebbségekkel szembeni sértő és gyűlöletkeltő narratívákkal szemben⁷.”

4. OKTATÁS - AJÁNLÁSOK, MÓDSZERTAN, PEDAGÓGIA

4.1. OKTATÁSI ÚTMUTATÓK, AJÁNLÁSOK

Az antiszemitizmus riasztó mértékű növekedése világszerte válaszlépéseket tesz szükségessé. Olyan kihívás ez, amellyel mindenkinek szembe kell néznie a társadalom különböző szegmenseiben. Különös felelősség hárul az oktatásra.

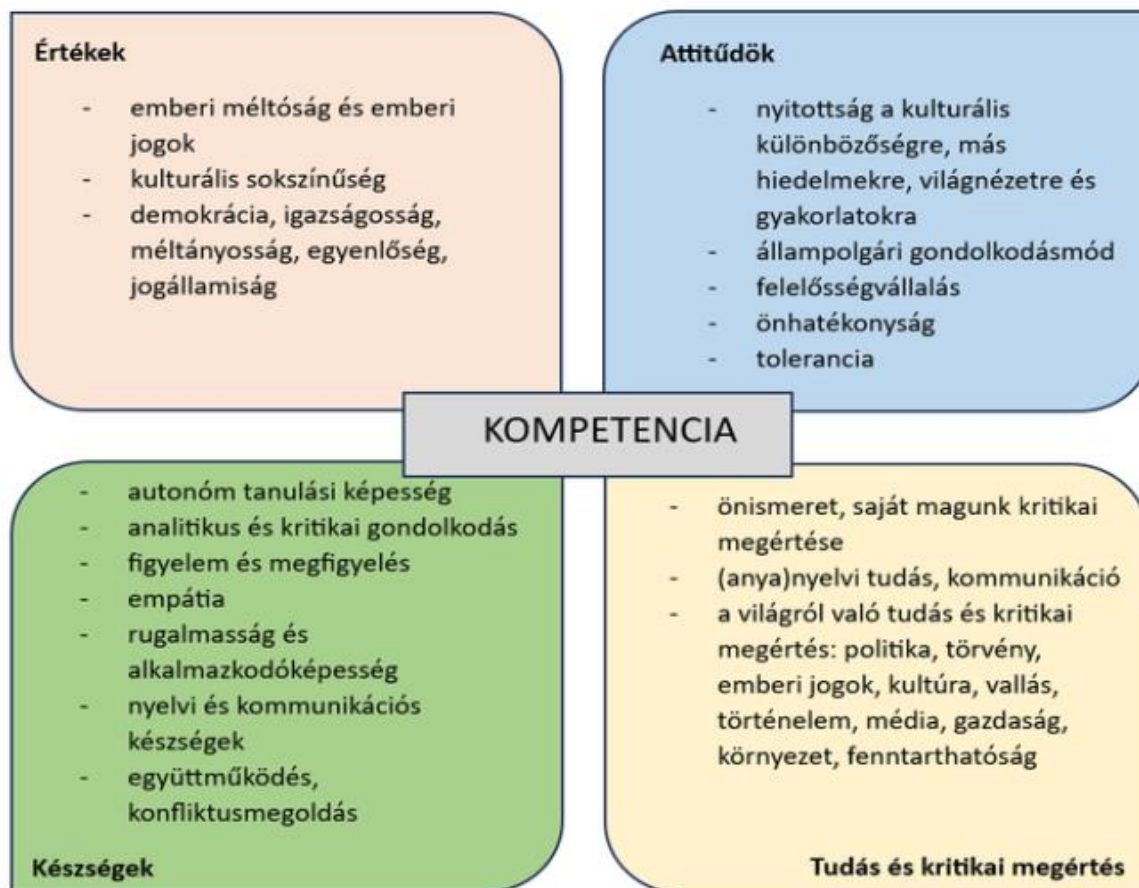
- Hogyan neveljük a diákokat arra, hogy immunisak legyenek az előítéletekkel szemben általában, beleértve az antiszemita előítéleteket is?
- Hogyan segítsünk nekik abban, hogy képesek legyenek fellépni ezekkel ajelenségekkel szemben a saját környezetükben?
- Milyen tudást kell a tanulóknak elsajátítaniuk, milyen kompetenciákat kell fejleszteniük, és milyen módszerekkel támogatják mindezt a pedagógusok?

Ezekre a kérdésekre természetesen nem létezik egyetlen átfogó válasz, ám számos olyan ajánlás és pedagógiai útmutató született, melyeket a pedagógusok használhatnak, ha felkészülten szeretnének az antiszemitizmus témájáról oktatni.

Ahogy a jelen dokumentum elején hangsúlyoztuk, ez az anyag nem kívánja duplikálni a már meglévő publikációkat ebben a témában, hanem azokat kiegészítve olyan konkrét eszközöket és anyagokat kínál, amelyek segíthetnek megválaszolni a fenti kérdéseket. Mielőtt azonban rátérnénk a gyakorlati módszerekre és eszközökre, az alábbiakban röviden összefoglaljuk a legfontosabb meglévő anyagokat. Az antiszemitizmus elleni hatékony fellépéshez az oktatásban az Európai Tanács pillangó kompetenciamodellje alkalmazható, amely az értékek, attitűdök, ismeretek és készségek összefoglalását tartalmazza⁸.

⁷ Riport: Antiszemitizmus Magyarországon. (Political Capital: <https://docs.google.com/document/d/14ei7a3F1KrwN3pkJgQo49442eeTu-KBX/edit?usp=sharing&oid=102261735296225508824&rtpof=true&sd=true>)

⁸ https://www.researchgate.net/figure/The-butterfly-model-of-the-RFCDC-Barrett-et-al-2018a_fig1_353346541

Ezt a modellt általánosságban a kompetenciaalapú tanulás esetében alkalmazzák, de ha a mi témánk (antiszemitizmus) esetében használjuk, az általános irányelvek világossá válnak.

1. A tantárgy ismereteinek és kritikai megértésének fejlesztése.
2. **Attitűdfejlesztés** (pl. nyitottság a kulturális másság és más hitek, világnézet és gyakorlatok iránt; tisztelet; állampolgári gondolkodásmód; felelősség, stb.);
3. **Értékfejlesztés**, beleértve az emberi jogok és az emberi méltóság, a kulturális sokszínűség, a demokrácia, stb. megbecsülését.
4. **Készségfejlesztés**, például analitikus és kritikus gondolkodás, empátia, stb..

A módszertan és a pedagógia a fenti modellt követi, és ezt képviselik a kidolgozott tananyagok (lásd alább), vagyis a jelen háttéranyag is ezt javasolja.

A BOND projekt keretei között létrehozott tananyagok mellett léteznek megbízható intézmények által ajánlott jó gyakorlatok és iránymutatások is. A következőkben összefoglaljuk, milyen anyagok léteznek és elérhetőségüket is közzétesszük.

2019-ben az EBESZ (Európai Biztonsági Együttműködési Szervezet)/ODIHR és az UNESCO 10 füzetből álló oktatási segédanyagot készített, amelyek mindegyike egy-egy témát és megközelítést tárgyal az antiszemitizmusról való tanítás és tanulás, valamint az antiszemitizmus elleni küzdelem tanítása és tanulása során. Az egyes anyagok [ezen a felületen](https://www.osce.org/odihr/441146)⁹ érhetőek el. Ahogy a füzetek címeiből is kiolvasható, az

⁹ <https://www.osce.org/odihr/441146>

antiszemitizmusról több témakörön keresztül lehet oktatni, és mindegyikhez sajátos irányelvek tartoznak. Például az antiszemitizmus témáját a holokauszt oktatásán keresztül is meg lehet közelíteni (lásd alább), de ez nem jelenti azt, hogy a holokauszt tanítása önmagában egyenlő az antiszemitizmusról való oktatással és megoldást jelentene az antiszemitizmus problémájára.

A programokat és oktatási anyagokat célzottan az antiszemitizmusra kell összpontosítani, különböző irányokból és különböző nézőpontokból megközelítve. Az Oktatás az antiszemitizmusról - Oktatási segédletek sorozat tíz fürete ennek megfelelően, célzottan, az alábbi témák köré szerveződik.

1. [Azsidókkalésajudaizmusalkapcsolatosismeretekbővítése](#)¹⁰

Az első füzet a zsidóságról - a vallásról és a kultúráról - tartalmaz fontos információkat. Tanulási stratégiákat is javasol, melyeket a tanárok a zsidóságról és a judaizmusról való ismeretek bővítése érdekében alkalmazhatnak. A publikáció további forrásokat, irodalomjegyzéket is tartalmaz.

2. [A nem tudatos előítéletek leküzdése](#)¹¹

A második füzet az antiszemitizmussal a tudattalan előítéletek szempontjából foglalkozik, és stratégiákat kínál a tudattalan előítéletek felismerésére és csökkentésére. Olyan feladatokat is tartalmaz, amelyek segítenek az előítéletek feltárásában, csökkentésében és leküzdésében. A publikáció további forrásokat, irodalomjegyzéket is tartalmaz.

3. [Antiszemita sztereotípiák és előítéletek kezelése](#)¹²

A harmadik füzet az antiszemita sztereotípiákkal és előítéletekkel foglalkozik. Áttekintést ad a leggyakoribb antiszemita sztereotípiákról, és stratégiákat kínál a pedagógusoknak az antiszemita sztereotípiák azonosítására és cáfolatára iskolai keretek között. A kiadvány példákkal segíti a tanárokat és olyan gyakorlatokat mutat be, amelyekkel dekonstruálhatják és megkérdőjelezhetik ezeket a sztereotípiákat. A publikáció további forrásokat, irodalomjegyzéket is tartalmaz.

4. [Az összeesküvés elméletek megkérdőjelezése](#)¹³

A negyedik füzet az összeesküvés-elméletek jelenségét tárgyalja, és azt, hogyan lehet megkérdőjelezni őket. A definíció és a háttér ismertetése után a kiadvány stratégiákat kínál az összeesküvés-elméletek kezeléséhez iskolai környezetben. A publikáció további forrásokat, irodalomjegyzéket is tartalmaz.

5. [A antiszemitizmusról való tanítás a holokauszt oktatásán keresztül](#)¹⁴

Az ötödik kötet az antiszemitizmust a holokauszt tanítása és tanulása felől közelíti meg. Bár nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a holokausztról való oktatás nem jelent megoldást az antiszemitizmusra - ezt a kijelentést számtalan kutatás támasztja alá világszerte -, mindenképpen van helye a holokauszt mint a népiirtó antiszemitizmus legszélsőségebb formájának megvitatásának. A kiadvány információkat tartalmaz az antiszemitizmus holokauszt előtti történetéről, és stratégiákat kínál a pedagógusok számára, hogy az osztályteremben beszélgetéseket folytassanak az antiszemitizmusról és a holokausztról. Felhívja a figyelmet a

¹⁰ <https://www.osce.org/files/f/documents/8/4/548395.pdf>

¹¹ <https://www.osce.org/files/f/documents/b/e/548401.pdf>

¹² <https://www.osce.org/files/f/documents/2/9/548410.pdf>

¹³ <https://www.osce.org/files/f/documents/0/e/548431.pdf>

¹⁴ <https://www.osce.org/files/f/documents/9/c/548440.pdf>

sztereotip képek használatának veszélyeire, és utal néhány jó példára. A publikáció további forrásokat, irodalomjegyzéket is tartalmaz.

6. [A holokauszt tagadásának, torzításának és bagatellizálásának kezelése](#)¹⁵

A hatodik kötet az antiszemitizmus egy másik formáját, a holokauszt-tagadást és -torzítást tárgyalja. A definíciók megadása után olyan stratégiákat sorol fel, melyek alkalmazhatók iskolai környezetben a holokauszt-tagadás és -torzítás témájának megvitatásakor. A publikáció további forrásokat, irodalomjegyzéket is tartalmaz.

Az antiszemitizmus ezen formájának megvitatásához, különösen a holokauszt- torzítás egyre erősödő jelenségének megvitatásához alább kínálunk segédanyagokat.

7. [Az antiszemitizmus ésanemzeti emlékezet](#)¹⁶

A sorozat hetedik kiadványa a nemzeti emlékezetéről szóló diskurzusra és annak az antiszemitizmushoz való viszonyára, valamint az antiszemitizmus térnyerésében játszott szerepére összpontosít. A füzet háttérrel és rövid elemzést nyújt a nemzeti diskurzus kialakulásának módjáról, majd különböző nemzeti példákat és tantermi stratégiákat kínál a pedagógusok számára ahhoz, hogyan kezelhetik a nemzeti múlt heroizálásának kérdését és a nemzeti emlékezetben belüli ellentmondásos diskurzusokat. A publikáció további forrásokat, irodalomjegyzéket is tartalmaz.

8. [Antiszemita esetek kezelése](#)¹⁷

A nyolcadik kötet középpontjában az antiszemita incidensek és azok kezelése áll. A kiadvány leírja, hogy az esetek milyenek lehetnek, a szóbeli megnyilvánulásoktól a vandalizmuson át a fizikai atrocitásig. Néhány példa felsorolása után a kiadvány felhívja a figyelmet néhány fontos tényre, amelyet a pedagógusoknak szem előtt kell tartaniuk, amikor antiszemita incidensekkel foglalkoznak az iskolában, és stratégiákat kínál az ilyen esetek osztálytermi kezelésére. A füzetet a további olvasásra szánt források és anyagok listája zárja.

9. [Az online antiszemitizmus kezelése](#)¹⁸

A kilencedik kötet útmutatást nyújt az online megjelenő antiszemitizmus kezeléséhez. Az online tér a legkevésbé ellenőrizhető terület, ahol az antiszemitizmus, valamint a gyűlölet más formái kontrollálatlanul terjedhetnek. A kiadvány tárgyalja ezt a jelenséget, és megemlíti továbbiakat is, például a cyberbullyingot és a gyűlöletbeszédet, valamint stratégiákat kínál az online gyűlöletbeszéd iskolai kezelésére, végül forrásokat és anyagokat sorol fel további olvasásra.

10. [Az antiszemitizmus és a közel-keleti helyzet](#)¹⁹

A sorozat tizedik és egyben utolsó kiadványa az antiszemitizmus kezelésének nehéz kérdését veti fel a közel-keleti helyzet megvitatásán keresztül. A füzet rövid háttérinformációkat ad az új antiszemitizmus jelenségéről és elmagyarázza, hogy mi is az a cionizmus. A pedagógusoknak tanórán használható stratégiákat nyújt a közel-keleti helyzethez kapcsolódó vitákhoz. A füzetet a további olvasásra szánt források és anyagok listája zárja.

¹⁵ <https://www.osce.org/files/f/documents/0/a/548446.pdf>

¹⁶ <https://www.osce.org/files/f/documents/9/1/548455.pdf>

¹⁷ <https://www.osce.org/files/f/documents/4/c/548461.pdf>

¹⁸ <https://www.osce.org/files/f/documents/3/0/548467.pdf>

¹⁹ <https://www.osce.org/files/f/documents/9/0/548473.pdf>

Fontos megjegyezni, hogy a sorozat 2019-ben készült. A közel-keleti helyzet 2023. október 7-e, a Hamasz általi izraeli terrortámadás után az antiszemitizmus példátlan mértékű növekedését eredményezte világszerte.

Az UNESCO által készített vagy ajánlott anyagok gyűjteménye, beleértve az EBESZ/ODIHR-rel partnerségben kifejlesztett egyéb fontos tartalmakat is, itt érhető el. Az UNESCO erre a célra létrehozott oldalán a következő anyagokhoz lehet hozzáférni:

- [Oktatással az antiszemitizmus ellen. Útmutató szakpolitikai döntéshozóknak](#)²⁰

Ez a 2018-ban megjelent kiadvány nem közvetlenül a gyakorlati szakemberek, hanem a szakpolitikai döntéshozók számára készült. A szakpolitikai döntéshozók fontos célközönséget jelentenek, mivel ők azok, akik a tantervekről, tankönyvekről és a szakmai továbbképzésekről döntenek. Megalapozott döntéseik nagy segítséget jelentenek a gyakorló és a leendő pedagógusok számára, mert segíthetnek olyan keretek felállításában, amelyekben az antiszemitizmus, az előítéletesség és a megkülönböztetés más formái elleni küzdelem a középpontban állnak. A kiadványban szereplő iránymutatások konkrét módszereket javasolnak az antiszemitizmus kezelésére, az előítéletek leküzdésére és a toleranciaoktatáson keresztül történő előmozdítására. Az ajánlott programok a szakpolitikai döntéshozóknak, kormánytisztviselőknak, oktatási vezetőknak és intézményvezetőknek olyan oktatási rendszerek kiépítéséhez nyújtanak eszközöket, amelyek megerősítik a fiatalok tudását, készségeit, kompetenciáit és attitűdjeit az antiszemita ideológiák, valamint a rasszizmus és a megkülönböztetés minden formája ellen.

- [Az antiszemitizmus kezelése az iskolákban: képzési tervek \(angol nyelvű\)](#)²¹

A különböző célcsoportoknak szóló képzési tervek többek között általános iskolai tanárok számára ([Addressing anti-semitism in schools: training curriculum for primary education teachers](#)²²), középiskolai tanárok számára ([Addressing anti-semitism in schools: training curriculum for secondary education teachers](#)²³), szakképzésben dolgozó tanárok számára ([Addressing anti-semitism in schools: training curriculum for vocational education teachers](#)²⁴) és iskolaigazgatók számára készültek ([Addressing anti-semitism in schools: training curriculum for school directors](#)²⁵).

- [Online antiszemitizmus: eszköztár a civil társadalom számára \(angol nyelvű\)](#)²⁶

A füzetet 2022-ben adták ki válaszul az egyre növekvő online antiszemitizmusra. Bár ez nem közvetlenül a pedagógusokat célzó kiadvány, fontos, hogy bekerüljön ebbe a dokumentumba. Az online antiszemitizmus témája és az, hogy mit lehet tenni ellene, olyan kérdések, amelyekre a pedagógusoknak, a szakpolitikai döntéshozóknak és a civil társadalmi szervezeteknek kiemelt figyelmet kell fordítaniuk. Nem lehet külön kezelni az online gyűlölet és dezinformáció terjedésétől, mivel ezek a jelenségek mind aláássák az európai értékeket és veszélyt jelentenek demokráciáinkra. A kiadványt kidolgozó szerzők és szakértők az online antiszemitizmus elleni küzdelemhez szükséges ismereteket kívánták megalapozni azáltal, hogy áttekintést nyújtanak a nemzetközi és nemzeti szinten meglévő szakpolitikai intézkedésekről, valamint ajánlásokat

²⁰ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000368168>

²¹ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374864?posInSet=6&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

²² <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374865?posInSet=5&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

²³ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374866?posInSet=4&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

²⁴ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374868?posInSet=3&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

²⁵ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374869?posInSet=2&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

²⁶ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374864?posInSet=6&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

tesznek a kormányokkal, platformokkal való és a közösségeken belüli együttműködésre vonatkozóan a problémák kezelése érdekében.

Az oldalon található további anyagok között szerepel egy, a Dél-kaliforniai Egyetem (USC) Soá Alapítványa és az UNESCO együttműködésében kidolgozott partneroldal a USC Soá Alapítvány [IWitness platformján](#), amely az UNESCO tanárokat felkészítő tanterveit tartalmazza, videóinterjúkon alapuló digitális vagy letölthető oktatási anyagokkal kombinálva; egy kézikönyv (angol nyelvű), amely kifejezetten a [holokauszt-tagadásra és a közösségi médiában történő torzításra](#)²⁷ összpontosít; és a [Shine a Light on Antisemitism](#) és a USC Soá Alapítvány együttműködésének eredményeként létrejött, pedagógusoknak szánt anyagok²⁸. Egy másik kapcsolódó oldal az UNESCO oldala a [Gyűlöletbeszéd elleni küzdelem az oktatáson keresztül](#)²⁹(angol nyelvű).

A vonatkozó források között fontos megemlíteni a [Shine a Light on Antisemitism](#)³⁰ honlapját; valamint a [Facing History and Ourselves](#)³¹ releváns oldalát.

A Nemzetközi Holokauszt Emlékezet Szövetség (IHRA) [kidolgozott egy másik célzott programot](#)³², amely a holokauszt-torzítás formájában megjelenő antiszemitizmussal foglalkozik. Ez az anyag teljes képzési programokat tartalmaz oktatók számára, amelyek online hozzáférhetők és különböző célcsoportok képzésére készültek. Ezek a célcsoportok: [politikai döntéshozók és kormányzati tisztviselők](#), [oktatók](#) és [civil társadalmi szervezetek](#). Az angol nyelvű képzési program mellett a magyar, a cseh, a görög, a horvát, a német, a portugál, az olasz, a román és a szlovák változat is előkészületben van.

Az átfogó módszertan megértéséhez ajánlott, hogy a pedagógusok megismerjék a Nemzetközi Holokauszt Emlékezet Szövetség [Ajánlások a holokauszt tanításáról és tanulásáról](#) című anyagot, amely oktatási keretet nyújt a pedagógusok és a szakpolitikai döntéshozók számára, és azt is elmagyarázza, hogy a célzott oktatási anyagok, módszerek és tanulási célok milyen fontosak az antiszemitizmus elleni küzdelemből szóló oktatásban.

4.2. MÓDSZERTAN ÉS PEDAGÓGIA - VIDEÓINTERJÚK AZ OKTATÁSBAN

Amint azt fentebb kifejtettük, a jelen háttéranyag kidolgozását a világszerte növekvő antiszemitizmus jelensége váltotta ki. Erre a jelenségre reagálva a BOND konzorcium a Zachor Alapítvány a Társadalmi Emlékezetért (Magyarország) vezetésével gyakorlati, digitális, multimédiás oktatási anyagokat dolgozott ki, amelyek a pedagógusok számára a Dél-kaliforniai Egyetem (USC) Soá Alapítványának nemzetközi IWitness platformján, valamint a BOND projekt honlapján érhetőek el. Mielőtt az oktatási anyagokat részletesen bemutatnánk, röviden összefoglaljuk az alapjául szolgáló pedagógiát és módszertant.

A kidolgozott oktatási modulok demokratikus értékekben gyökerező, átfogó, de a helyi kontextusokhoz igazított szilárd módszertannal dolgoznak.

A tananyagok multimédiás forrásokra - videóinterjúkra - épülnek. A modulok mindegyike tanulási eredmények köré szerveződik (tartalmazza, mit szeretnénk, ha a tanulók megértenének, elsajátítanának, fejlesztenének az egyes tananyagok elvégzése során), és miközben az antiszemitizmus témáját különböző nézőpontokból

²⁷ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382159>

²⁸ <https://iwitness.usc.edu/sites/shinealight>

²⁹ <https://www.unesco.org/en/countering-hate-speech>

³⁰ <https://shinealighton.com/>

³¹ <https://www.facinghistory.org/resource-library/responding-rising-antisemitism>

³² <https://training.againstholocaustdistortion.org/>

tárgyalják, és tartalmi ismereteket nyújtanak, hozzájárulnak a kulcskompetenciák fejlesztéséhez és az aktív állampolgári szerepvállaláshoz is.

A túlélők és szemtanúk videós visszaemlékezései több szakterületen is alkalmazhatók, így a történelem, az emberi jogok és az oktatás területén is. Ezek a személyes elbeszélések felbecsülhetetlen értékűek, hiszen segítségével betekintést nyerhetünk történelmi eseményekbe, valamint emberi sorsokat és emlékeket ismerhetünk meg, ami segíti az empátia fejlődését és a megértést. Ezek az elsődleges források lehetőséget kínálnak arra, hogy az antiszemitizmus témájával is foglalkozunk, mindössze az interjúrészletek megfelelő kiválasztására kell figyelniük.

A videóinterjúk integrálása az oktatásba egyedülálló lehetőséget kínál a diákok bevonására a tanulási folyamatba, elérve, hogy közelebbi, személyesebb kapcsolatba kerüljenek a témával. Ez elősegíti a tanulást és a kritikai gondolkodás és más kulcskompetenciák fejlesztését..

A túlélők visszaemlékezéseinek pedagógiai kontextusban való felhasználásával a pedagógusok hiteles kapcsolódási pontokat kínálnak a történelem - a múlt és jelen - vizsgálatához, kapcsolatot teremtve a történelmi események és a mai kérdések között. A holokauszt túlélőinek és szemtanúinak visszaemlékezései elsődleges forrásként szolgálnak, amelyek közvetlenül összekötik a tanulókat és az általuk tapasztalt kortárs helyzeteket a történelmi eseményekkel.

Ezek a személyes visszaemlékezések valós eseményeket mutatnak be, és lehetővé teszik, hogy a diákok megértsék az eseményeket átélő személyek egykori érzelmeit, küzdelmeit, döntéseit. Az interjúk segítenek a tanulóknak az empátia fejlesztésében és a reziliencia, a nehézségekkel való megküzdés erősítésében, ezáltal a szociális és érzelmi tanulás fontos eszközei. A személyes történetekkel való foglalkozás empátiát kelt a diákokban, mivel érzelmileg kapcsolódnak a túlélők és a szemtanúk megélt tapasztalataihoz. Ez az érzelmi kapcsolat emberivé teszi a történelmi elbeszéléseket, és elősegíti a történelem összetettségének megértését, ami hozzájárul a kritikai gondolkodás és az elemző készségek fejlődéséhez.

A videóinterjúkra épülő oktatás módszertana lehetőséget kínál a diákok tananyagtartalmi ismereteinek bővítéséhez, empátiájának és kritikai gondolkodásának fejlesztéséhez, a pedagógusok pedig módszertani és pedagógiai kultúrájukat fejleszthetik általuk.

A túlélők és szemtanúk videóinterjúinak elemzése és értelmezése arra ösztönzi a diákokat, hogy kritikusan, a saját és mások előítéleteit figyelembe véve értékeljék ezeket a forrásokat. Ez a folyamat tehát elősegíti a kritikai gondolkodás képességét, és arra ösztönzi a tanulókat, hogy értelmezzék és értékeljék a történelmi információkat, és megértsék a történelmi események és a jelen problémáinak kapcsolatát.

A tematikusan választott videóinterjú - maga a médium - és a videórészleteket kísérő egyéb források, amellet, hogy az antiszemitizmus témájára összpontosítanak, erősítik a multidiszciplináris tanulást és fejlesztik a médiaműveltséget. A túlélők és szemtanúk interjúinak integrálása az oktatásba különböző tantárgyakat érinthet, például történelmet, irodalmat, pszichológiát, művészeteket, idegen nyelveket, állampolgári ismereteket, etikát, vallást, stb. Ez az interdiszciplináris megközelítés segíti, hogy a diákok megértsék a történelmi kontextust és hogy az miként kapcsolódik a jelenhez.

Az antiszemitizmus korszakokon átívelő jelenség. Fontos, hogy tanulmányozzuk a történelmi és/vagy mai megnyilvánulásait. Az antiszemitizmusról való, a videóinterjúk használatával történő tanítás innovatív és több tudományágot átfogó ismereteket, valamint transzverzális készségeket és kritikai gondolkodást is fejleszthet, mely az antiszemitizmus és a diszkrimináció más formáinak kezelése és az ellene való fellépés végső célja.

Amikor - bármilyen célból és bármilyen tanulási eredmény elérése érdekében - túlélők és szemtanúk videós visszaemlékezéseivel dolgozunk az oktatásban, a pedagógusoknak mindig figyelembe kell venniük néhány szempontot. Fontos figyelembe venni azt a tényt, hogy ezek az interjúk érzékeny anyagok, vallomások, amelyeket a megkérdezettek gyakran csak egyetlen alkalommal beszéltek el. Egy másik figyelembe veendő szempont, hogy a túlélők interjúi traumatikus élmények felidézésével járnak, ami megköveteli, hogy a pedagógusok érzékenyen közelítsenek a témához. Megfelelő útmutatásra és támogatásra van szükség a tanulók biztonságos és tiszteletteljes tanulási környezetének megteremtéséhez. A személyesen átélt és elbeszélte traumatikus események traumatizáló hatással lehetnek a diákokra is.

A tanúvallomások a személyes emlékeknek az interjú idején történő konstruálására épülnek, többnyire egy - távoli vagy közeli - múltbeli antiszemita vagy diszkriminatív élményről. A személyes emlékezet természetét és a múltbeli eseményekről szóló személyes narratívák jelenben történő konstruálásának jelenségét meg lehet vitatni és tisztázni lehet az osztályban, mivel azt számos tényező befolyásolja. Az alábbiakban néhány ilyen tényezőt sorolunk fel:

- az esemény és az elbeszélés időpontja között eltelt időszak és az ezalatt átélt tapasztalatok,
- az adott pillanat (mi foglalkoztatja éppen az interjúalanyt),
- az interjúalany aktuális társadalmi-politikai és/vagy személyes környezete,
- a kérdezővel való kapcsolat.

A videóinterjúk visszaemlékezések felhasználásával a pedagógusok többféle perspektívát nyújthatnak diákjaiknak, ez a multiperspektivitás pedig fontos tanítási és tanulási lehetőséget rejt. Ahhoz, hogy ezek a tanulási lehetőségek megvalósuljanak, meg kell vitatni és meg kell érteni a diákokkal, hogyan működik az emlékezet. A visszaemlékezések ugyanazokat az eseményeket különböző nézőpontokból mutathatják be, és a pedagógusoknak fel kell készülniük arra, hogy bemutassák ezeket a különböző narratívákat, elősegítve a kritikus gondolkodást és arra ösztönözzék a tanulókat, hogy felismerjék a történelem értelmezésének összetettségét.

A túlélők és szemtanúk visszaemlékezéseivel való tanítás fontos etikai felelősséggel jár. A pedagógusoknak ismerniük kell azokat az etikai tényezőket, amelyek a diszkriminatív tapasztalatokról, köztük az antiszemita incidensekről és attitűdökről szóló személyes elbeszélések használatát kísérik, és biztosítaniuk kell a túlélők és szemtanúk jogainak és méltóságának tiszteletben tartását. Mérlegelniük kell, hogy milyen hatással lehetnek ezek a történetek - ez az etikus tanítás egyik alapvető szempontja.

Azoknak a pedagógusoknak, akik hatékonyan szeretnék alkalmazni a videóinterjúkon alapuló oktatás módszerét, néhány további módszertani irányutatást, ajánlást és stratégiát is figyelembe kell venniük. A pedagógusoknak mindig jól fel kell készülniük és kontextusba kell helyezniük a diszkriminatív epizódot a személyes elbeszélések használata során. Az egyes videóinterjú-részletek bemutatása előtt valamennyire ismerniük kell a diákoknak a történelmi kontextust, hogy jobban megértsék a tárgyalt eseményeket. Ez a háttérinformáció nemcsak a megértést segíti, hanem azt is, hogy az elbeszélések tágabb történelmi és/vagy aktuális keretbe illeszkedjenek. A tanár feladata annak elősegítése, hogy a diákok többféle narratívát értelmezhessenek. Ezt azzal érhetik el, hogy a tananyagokba különböző interjúalanyoktól, eltérő nézőpontokból, háttérből és tapasztalatokból származó klipeket építenek be. Ez a sokféleség előmozdítja a beszélgetéseket és arra készíti a diákokat, hogy mérlegeljék a megismert különböző nézőpontokat. Mindezeket a tényezőket az előre meghatározott tanulási célok és várható tanulási eredmények irányítják, hiszen ez határozza meg a tanítási modult vagy tananyagot.

Az is fontos, hogy a tanulókat irányított beszélgetésekbe vonjuk be, hogy gondolataikat kifejezhessék és lehetővé tegyük számukra, hogy reflektáljanak a tanultakra és egymás véleményére. Az antiszemitizmus témájához kapcsolódó interjúkat olyan irányított beszélgetéseken keresztül kell értelmezni, amelyek arra ösztönzik a tanulókat, hogy gondolkodjanak el arról, hogy a történetekben megjelenő jelenség milyen érzelmi és kognitív hatással bír. Tudjuk, hogy a tanulási folyamat általánosságban több eredménnyel jár, ha dialógusban történik, de ezen túlmenően is fontosak ezek a beszélgetések, hiszen segítségükkel fejleszhető az empátiás készség, és abban is segítenek, hogy a diákok összekapcsolják az elbeszélők személyes élményeit mai, a diákokat körülvevő és rendszeresen ismétlődő, tágabban értelmezhető jelenségekkel. Ilyen a mai antiszemitizmus is. A tanulókat arra kell ösztönözni, hogy a kreatív kifejezés különböző formáin keresztül osszák meg értelmezéseiket: például esszé vagy más írásmű elkészítésével, megbeszéléssel, művészeti alkotással vagy egyéb más módon. Ez lehetővé teszi számukra, hogy feldolgozzák gondolataikat és érzelmeiket, miközben felszínes munka helyett elmélyülnek a témában.

A fenti stratégiák mindegyike megjelenik a kidolgozott és alább ismertetett oktatási anyagok módszertanában. A módszertan a konstruktivista pedagógia elveire épül, és négy tevékenység (Ráhangolódás, Gyűjtőmunka, Jelentésteremtés., Reflektálás) köré épül (angolul: 4 C's - Consider, Collect, Construct, Communicate). A tananyagok elején a tanulók a téma átgondolásával készülnek fel, hangolódnak rá a tananyag témájára és mozgósítják a már meglévő tudásukat (Ráhangolódás). A következő szakaszokban információkat és ismereteket gyűjtenek különböző forrásokból (Gyűjtőmunka), majd megkonstruálják, felépítik a tudást (Jelentésteremtés), végül reflektálnak saját és társaik tanulására (Reflektálás). Az oktatási anyagok az előre meghatározott tanulási céloktól függően különböző készségeket és kompetenciákat fejleszhetnek.

A túlélőkkel és szemtanúkkal készült interjúk pedagógiai módszertanának alkalmazása az antiszemitizmus és a diszkrimináció különböző formáiról való oktatásban hatékony eszközt kínál a történelem és a jelen összekapcsolására, az empátia erősítésére, valamint a kritikai gondolkodás és más készségek és kulcskompetenciák fejlesztésére. Az etikai megfontolások, a különböző nézőpontok és a tanítási stratégiák gondos mérlegelésével a pedagógusok fontos, transzformatív tanulási lehetőséget teremthetnek egy nehéz téma körül.

A személyes elbeszélések oktatásba való beépítésével a pedagógusok képessé teszik a diákokat arra, hogy Európa és a világ értő és tájékozott polgáraivá váljanak, akik aktívan részt vesznek múltunk és jelenünk egy kritikus témájának kezelésében.

5. VIDEÓINTERJÚS OKTATÁSI ANYAGOK AZ ANTISZEMITIZMUS TÉMÁJÁBAN

5.1. AZ IWITNESS FELÜLET RÖVID LEÍRÁSA

Az IWitness a Dél-kaliforniai Egyetem (USC) Soá Alapítvány digitális oktatási platformja. Jelenleg közel 4500, a holokauszt és más népiirtások túlélőinek és szemtanúinak videóinterjúi mellett multimédiás, digitális tananyagokat tartalmaz különböző nyelveken, így magyar nyelven is. Az interjúk száma folyamatosan nő, jelenleg a magyar nyelvű interjúk száma közel 300. A magyar nyelvű feladatok elérhetőek a felület magyar nyelvi oldalán is (Főoldal – Global Programs - IWitness magyarul).

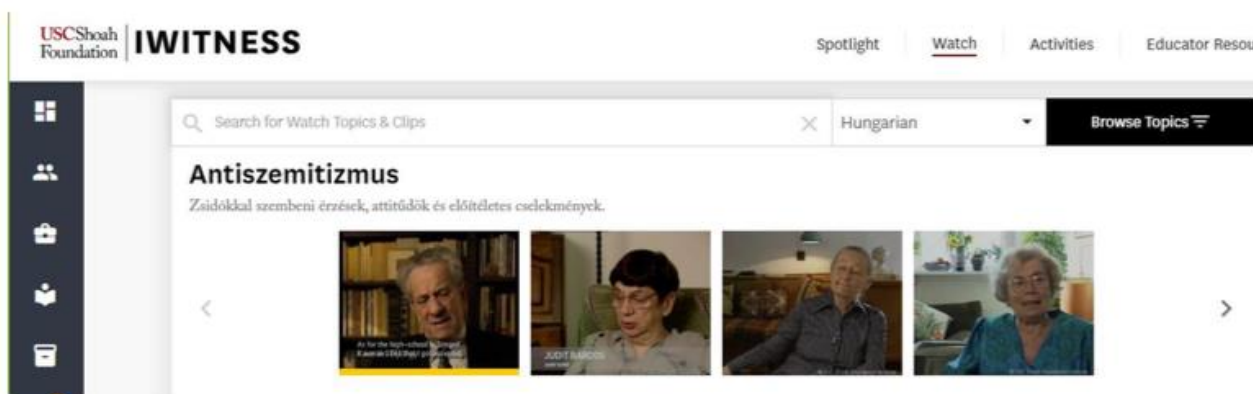
A feladatok mindegyike megfelel a tantervi előírásoknak és követelményeknek (NAT és Kerettantervek). A feladatok videóinterjúkra épülnek, fejlesztik a diákok digitális műveltségét, kritikai gondolkodását, valamint több más 21. századi kompetenciát. A felület tanárok és diákok számára ingyenesen elérhető és használható, a felhasználáshoz egyszeri regisztráció szükséges. A multimédiás feladatok számos tantárgyban használhatóak (pl. történelem, irodalom, idegennyelv, médiaismeret, etika, társadalomismeret, stb.). Az IWitnessen található multimédiás feladatokban a diákok a konstruktivista pedagógiai szemlélet szerint dolgoznak, a 4C modellnek megfelelően (Consider-Collect-Construct-Communicate / Ráhangolódás-Gyűjtőmunka- Jelentésteremtés-Reflektálás).

A feladatok fontos kognitív képességeket és készségeket is fejlesztenek, pl. elemzőképesség, szintézis és érvelés képessége, szövegértés és reflektív szövegalkotó képesség.

Az IWitness felület magyar nyelvű oldala [itt érhető el](#).

5.2. TEMATIKUS INTERJÚRÉSZLETEK AZ IWITNESS FELÜLETEN

Az IWitness felületen a Watch menüben nyelvre és témára szűrhető tematikus interjúrészletek érhetőek el. Az antiszemitizmus témájában magyar nyelven 10 klip található a felületen.

5.3. FELADATTÍPUSOK AZ IWITNESS FELÜLETEN

MiniQuest:

A MiniQuest típusú feladatok többféle végső produktum létrehozását teszik lehetővé (pl. írásos beszámoló, művészeti alkotások vagy kreatív prezentációk).

InfoQuest:

A feladattípus végső produktuma egy szófelhő, melyet a diákok videóinterjú- részletek értelmezése után készítenek el, majd a látottakra reflektálnak.

VideoActivity:

A diákok kutatómunkát végezve, a digitális történetmesélést felhasználva készítenek multimédiás prezentációt vagy videóösszét a felület beépített videószerkesztő programjának használatával.

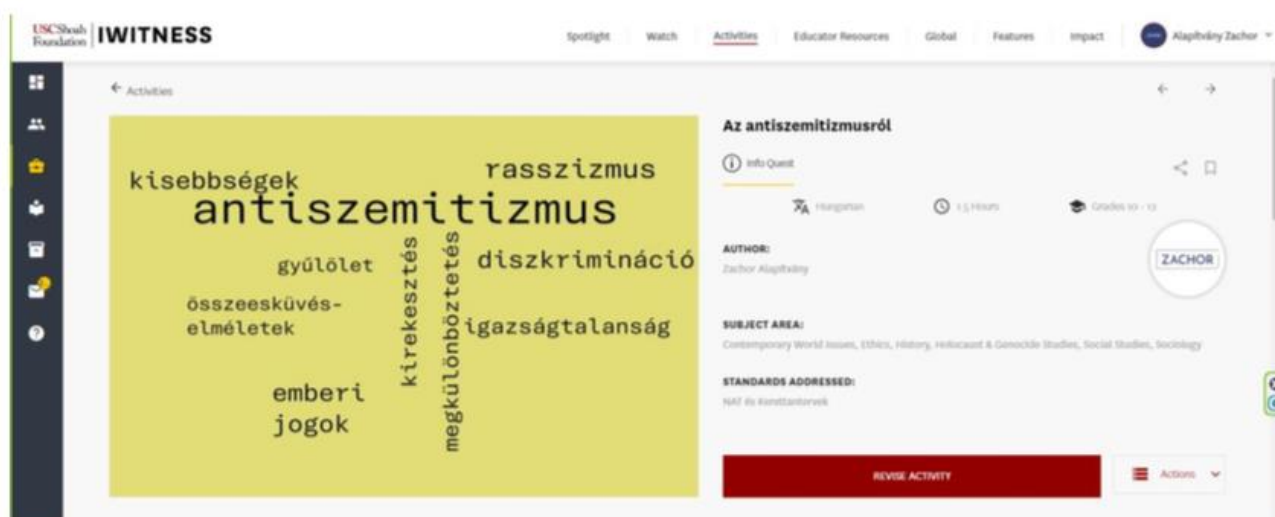
Lesson:

Hagyományos, videóklip(ek)ből és PDF-alapú óravázlatokból és feladatlapokból álló tananyag. A Lesson típusú feladatok között számos, rövid idő alatt megoldható feladat található, amelyek során a diákok egyetlen videóinterjú- részletet tekintenek meg, majd egy hozzá kapcsolódó feladattal foglalkoznak. Vannak hosszabb, akár több tanórát is igénybevehető modulok is.

5.4. A FELADATOK BEMUTATÁSA

5.4.1. [AZ ANTISZEMITIZMUSRÓL \(INFOQUEST\)](#)

FELADATLEÍRÁS

Ebben a feladatban a diákok az antisemitizmus fogalmáról, megjelenési formáiról gondolkoznak. A feladat segítségével megértik, hogy az antisemitizmus jelensége a történelemben gyökerezik, és mely sztereotípiákra és előítéletekre épülve gyűrűzött tovább a jelenbe. A diákok holokauszt-túlélők visszaemlékezései, valamint szakértők interjúrészletei segítségével megismerik az antisemitizmus megjelenési formáit, típusait és

következményeit, majd a gondolataikat összegyűjtve szófelhőt hoznak létre. A szófelhőt követően elgondolkoznak arról, hogy milyen lehetőségeik vannak az antiszemitizmussal szemben való fellépésre. Munkájukat társaikkal is megosztják.

TANULÁSI

CÉLOK

A feladat elvégzése nyomán a diákok:

- megértik az antiszemitizmus fogalmát
- megismerik az antiszemitizmus különböző rétegeit, megjelenési és megnyilvánulási formáit, valamint ezek következményeit
- elgondolkoznak az antiszemitizmus ellen való fellépés lehetőségeiről

A FELADAT FELÉPÍTÉSE

Ráhangelődés: a diákok túlélők visszaemlékezéseit nézik meg és gondolkoznak el az antiszemitizmus jelenlétéről a 20. században, valamint megismerik az antiszemitizmus definícióját.

Gyűjtőmunka: a diákok olyan klipeket hallgatnak meg, amelyek segítenek még jobban elmélyedni az antiszemitizmus témájában. Ezekben a klipekben három magyar szakember (társadalomtudós, kisebbségkutató, történész) beszél arról, hogy milyen típusai, szintjei, megjelenési formái vannak az antiszemitizmusnak Magyarországon.

Jelentésteremtés: a diákok szófelhőt készítenek, valamint reflektálnak a tanultakra. Egy klip segítségével elgondolkoznak az antiszemitizmus ellen való fellépésről is.

Reflektálás: a diákok megnézik egymás munkáit és reflektálnak rájuk.

A feladat az IWitness felületen elérhető [itt](#).

5.4.2. ANTISZEMITIZMUS ÉS SZEMLÉLŐ-HATÁS

TÉMA
Antiszemitizmus és a szemlélő-hatás

INTERJÚALANY
Kármán György, Csik Zsuzsa,
Vitray Tamás, Mette Bentow

KOROSZTÁLY
8 - 12. osztály

IDŐTARTAM
45 perc

JAVASOLT TANTÁRGYAK
Média, Etika, Történelem

FELADATLEÍRÁS

Ebben a feladatban a tanulók azt értelmezik, mit jelent szemlélőnek lenni és milyen lehetséges következményei vannak ennek a magatartásnak. A tanulók az antiszemitizmus múltbeli és mai megnyilvánulásainak túlélőivel és szemtanúival készült videóinterjú-részleteket néznek meg és értelmezik, milyen hatással volt a szemlélő-hatás az életükre. A tanulók a feladat során üzenetet fogalmaznak meg arról, mit jelent számukra a szemlélő-hatás és ők maguk mit tesznek a szemlélő magatartás elkerüléséért.

TANULÁSI

CÉLOK

A feladat elvégzése nyomán a diákok:

- példákon keresztül értelmezik a történelmi és mai antiszemitizmus jelenségét
- megismerik és megértik a szemléző-hatás mibenlétét és hatását
- digitális műveltségüket fejlesztik
- állampolgári kompetenciájukat fejlesztik
- megértik a szemléző-hatással szembeni aktív fellépés szükségességét

A

FELADAT

FELÉPÍTÉSE

Ráhangolódás: A diákok értelmezik az antiszemitizmus fogalmát különböző történelmi korszakokban elsődleges források segítségével és felismerik az antiszemita megnyilvánulásokat. Megismerik a szemléző-hatás fogalmát.

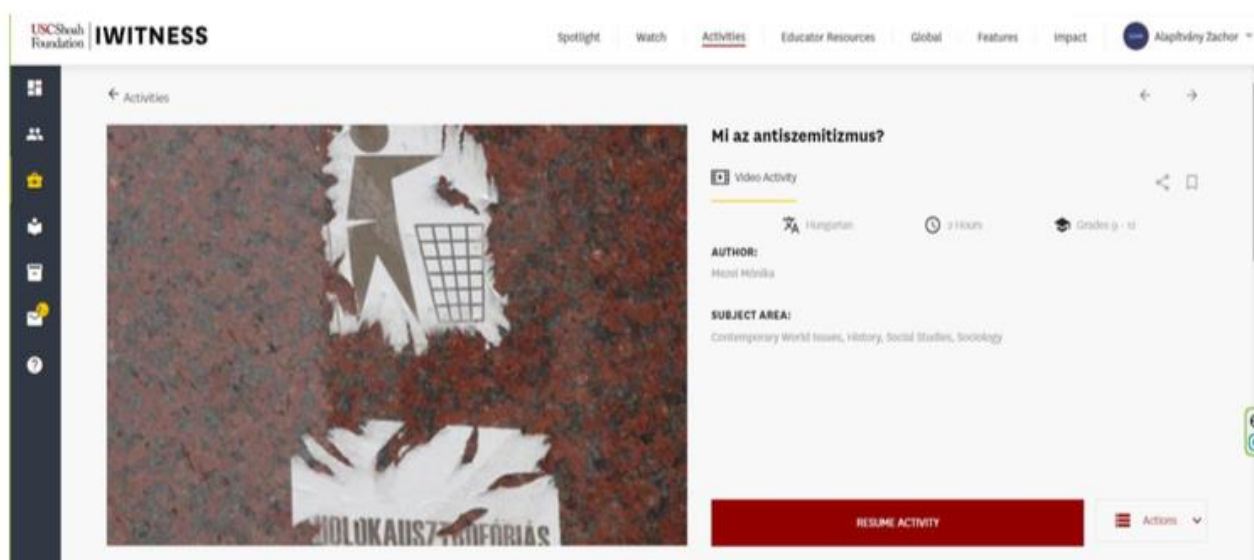
Gyűjtőmunka: A diákok példákat gyűjtenek arra, milyen lehetséges válaszok vannak a szemléző-hatás jelenségének elkerülésére.

Jelentésteremtés: A diákok üzenetet fogalmaznak meg (és megjelenítik azt az általuk használt közösségi médiában).

Reflektálás: Egymás üzeneteire reflektálva a diákok megbeszélik, szerintük hogyan kerülhető el a szemléző-hatás.

A feladat az IWitness felületen elérhető [itt](#).

5.4.3. MI AZ ANTISZEMITIZMUS? (VIDEOACTIVITY)

FELADATLEÍRÁS

A diákok a tevékenység során megismerkednek az antiszemitizmus szó jelentésével, különböző megnyilvánulási formáival. A jelenkorban tapasztalható antiszemitizmusból kiindulva összehasonlítják azt a múlt történéseivel. A tananyag során készített videóösszé alkotásával önálló gondolatokat fogalmaznak meg.

TANULÁSI

CÉLOK

A feladat során a diákok:

- megértik, hogy a múltban megjelenő antiszemitizmus hogyan kapcsolódik annak mai megjelenési formáihoz
- fejlesztik kritikai gondolkodásukat az őket körülvevő információk értékelésével kapcsolatban
- a feladat lehetőséget teremt számukra, hogy médiaműveltségüket fejlesztve gondolataikat és véleményüket elsődleges források (videóinterjúk) segítségével, videóösszé megalkotásával fejezzék ki

A FELADAT FELÉPÍTÉSE

Ráhangelődés: a diákok elsődleges forrásokat (videóinterjúkat és korabeli, valamint mai plakátokat) értelmeznek.

Gyűjtőmunka: a diákok gondolataikat és véleményüket kifejező videóklipet gyűjtnek.

Jelentésteremtés: a diákok a megadott szempontok alapján videóösszét készítenek.

Reflektálás: a diákok egymás videóösszéiben kifejezett gondolataira reflektálnak.

A feladat az IWitness felületen elérhető [itt](#).

5.4.4. ANTISZEMITIZMUS A MAI EURÓPÁBAN (MINIQUEST)

TÉMA

Antiszemitizmus, sztereotipizálás

INTERJÚALANY

Kiss László, Kun György, Alice Breuer, Péter Somogyi, Thomas Simon,

KOROSZTÁLY

9 - 12. osztály

IDŐTARTAM

60 perc

JAVASOLT TANTÁRGYAK

Osztályfőnöki, etika, történelem, irodalom, holokauszt és népiítés, erkölcsstan, társadalomismeret, mozgókép és médiaismeret

FELADATLEÍRÁS

Miben különbözik a mai antiszemitizmus a történeti antiszemitizmus különböző megjelenési formáitól? Hogyan alakították a történelmi események a ma társadalmait? Ennek a feladatnak a középpontjában a dánok kollektív büszkesége áll a holokauszt idején véghez vitt zsidó állampolgárok megmentése miatt, illetve az, hogy ez a büszkeség hogyan erősödött meg újra a koppenhágai zsinagógát ért 2015-ös antiszemita támadás után.

TANULÁSI

CÉLOK

A feladat során a diákok:

- elgondolkoznak az antiszemitizmus múltbeli és jelenbeli formáiról
- értelmezik az antiszemitizmus fogalmát különböző történelmi korszakokban
- megismerik a 2015-ös dániai antiszemita támadás eseményeit és következményeit
- átgondolják az antiszemitizmus elleni fellépés lehetőségeit

A FELADAT FELÉPÍTÉSE

Ráhangelődés: a diákok megismerik az antiszemitizmus definícióját és elgondolkoznak a történelmi antiszemitizmus és a mai antiszemitizmus kapcsolatáról.

Gyűjtőmunka: a diákok megismerik olyan emberek tanúvallomásait, akiknek életére hatással volt a holokauszt és a 2015 februárjában Dániában lezajlott antiszemita támadás.

Jelentésteremtés: a diákok elgondolkoznak a kortárs antiszemitizmus elleni fellépés lehetséges módjairól.

Reflexió: gondolataikat megosztják társaikkal.

A feladat az IWitness felületen elérhető [itt](#).

5.5. TOVÁBBI FELADATOK AZ IWITNESS PLATFORMON

[Antiszemitizmus/Iskolai konfliktusok](#) (Lesson)

A feladat során a diákok az iskolai konfliktusok kezelésével foglalkoznak. Megtanulják, hogyan segíti az elsődleges források – videóinterjúk – elemzése az árnyalt gondolkodás fejlesztését és a különböző perspektívák értékelését. A feladat elvégzése nyomán a diákok képesek lesznek árnyaltan gondolkodni egy iskolai konfliktushelyzetről. A különböző viselkedésformák elemzésével képesek lesznek értelmezni a konfliktusra adott válaszokat és véleményt nyilvánítani a helyzetben való választási és megnyilvánulási lehetőségekről.

[Hol van nektek haza?](#) (Lesson)

A feladat segíti, hogy a diákok felismerjék az előítéletek és az antiszemitizmus jelenlétét a társadalomban és ehhez kapcsolódóan a propaganda hatását. Nemzeti szimbólumokon keresztül elgondolkodnak a hovatartozás, a befogadás és kirekesztés jelenségéről különböző korokban. A diákok mai videófelvevételek és sajtócikkek, valamint egy holokauszt-túlélő és egy antiszemitizmus-kutató videóinterjújának részleteit elemezve fejlesztik kritikai gondolkodásukat. Képesek lesznek kapcsolatot teremteni múltbeli és jelenkori események és ideológiák között, valamint személyes történeteken keresztül, emberi sorsokhoz közel kerülve fejlesztik empátiás készségüket, és fogalmazzák meg álláspontjukat a témához kapcsolódóan.

● IRODALOMJEGYZÉK

A magyarországi zsidóság története. Szerk.: Róna Tamás és Mezei Mónika. Bp., Szent István Társulat, 2018.

Oláh Lajos: Az antiszemitizmus története

<https://encyclopedia.ushmm.org/>

Kovács András: A Kádár-rendszer és a zsidók. Corvina Kiadó, 2019

<https://www.scribd.com/document/573066385/Ola-h-Lajos-Az-antiszemitizmus-to-rte-nete>

Gábor György: Fejezetek az antik és középkori metafizikai antijudaizmus történetéből. PhD thesis, OR-ZSE, 2005

Ungváry Krisztián: A Horthy-rendszer mérlege - Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon - Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon, Jelenkor Kiadó, 2013

Az antiszemitizmus IHRA által elfogadott munkadefiníciója.

<https://holocaustremembrance.com/resources/az-antiszemitizmus-ihra-által-elfogadott-munkadefinicioja>

Decker, O., Kiess, J. and Brähler, E.: Anti-Semitic Attitudes in Germany: Prevalence and Causes. In: The Dynamics of Right-Wing Extremism within German: 127-153. 2022.

Gidley, B., McGeever, B. and Feldman, D.: Labour and Antisemitism: a Crisis Misunderstood. The Political Quarterly 91: 413-421. 2020.

Rozett, Robert: Distorting the Holocaust and Whitewashing History: Toward a Typology. Israel Journal of Foreign Affairs 13(1). 2019.

A BRIEF HISTORY OF ANTISEMITISM. <https://www.adl.org/sites/default/files/brief-history-of-antisemitism.pdf>

Robert Wistrich: Anti-zionism and anti-semitism. Jewish Political Studies Review Vol. 16, No. 3/4, "Emerging Anti-Semitic Themes", pp. 27-31. Jerusalem Center for Public Affairs, 2004.